

FŐCZE JÁNOS

Két malomkő között

Társadalom és pártszervezés Szépvízen és
a Szépvízi járásban (1945–1947)*

DOI: <https://doi.org/10.56944/multunk.2024.4.6>

Szépvíz

Ha Szépvíz után kezdünk kutakodni, alig találni olyan a települést bemutató szöveget, amely ne a híres Szent László-legendával kezdődne. Eszerint a kunokkal a környéken hadakozó lovagkirály biztatta lovát ivásra a vizet dicsérve, innen a név. Amit bizonyosra vehetünk: Szépvizet 1567-ben említik először az 53 portával jegyzett Zepwijz néven. Székely lakói katonai szolgálataukért cserébe nemesi jogokat bírtak, a határvédelem, a katonanemzeti kiváltságtudat és az emiatti büszkeség mai napig része a közösségi emlékezetnek.¹

Az erdélyi és moldvai világokat és egyben a vizeket is elválasztó Csíki-havasokból kimagasodó Pogány-havas (1351 méter) nyugati lábánál fekvő település elhelyezkedésével is magyarázható az, hogy a századfordulóra multietnikus és több vallású településsé fejlődött. Szépvíz Csík vármegye 1910-ben kettéosztott Felcsiki járása keleti részének központjaként közigazgatási szempontból is kiemelkedett a környék falvai közül. A falu látké-

* A szöveg a Horváth Sándor vezette WORK-kutatócsoport, azaz az MTA–BTK Lendület Munkaformák Kutatócsoport kutatásának keretében készült. A szöveg elkészültével kapcsolatos tanácsaikért köszönettel tartozom Antal Róbert Istvánnak, Apor Péternek, Bárdi Nándornak, Daczó Katalinnak, Horváth Sándornak és Kovács Szabolcsnak.

¹ A székelyek szabadságjogával kapcsolatos küzdelmek és lassú el-sorvadásának történetéhez lásd: BÖZÖDI György: *Székely bánja*. 2. kiadás. MEFHOSZ Könyvkiadó, Budapest, 1939. (Online: <https://mek.oszk.hu/08000/08075/08075.pdf> Letöltve: 2024.12.17.)

pét mai napig meghatározzák a templomtornyok. A többségében római katolikus faluban két római katolikus, továbbá egy örmény katolikus, illetve egy korábban görögkatolikus, ma ortodox templom is épült és van használatban.²

Külön színfolt a faluban az egykor virágzó iparosság ugyancsak római katolikus temploma, amelynek saját temetője van. Ide az Iparosok Egyesületének tagjai temetkeztek, és bár az egészen a második világháború végéig népes tagságú, kifejezetten öntudatos szépvízi iparosság letűnésével sajátos világuk gyakorlatilag megszűnt, leszármazottjaik napjainkban is odatemetkeznek. A helyzetet bonyolítja, hogy az 1879-ben Csíkszentmiklóssal (1901-ig Szépvíz Csíkszentmiklós filiája volt) közösen létesített temetőn és a már említett iparosok temetőjén kívül a faluban egy mai napig használt római katolikus temető is található, ahová az „idegeneket”, illetve a „szegényeket” temették. A három római katolikus temető mellett örmény és román temető is van a községben.³ Az 1910-es népszámlálás idején 2386 személy római katolikusnak (itt mutatták ki az ekkor 50 és 100 fő közé tehető örmény katolikusokat is, némiképpen „szépitve” a statisztikát), 588 görögkatolikusnak, 29 reformátusnak, 10 evangélikusnak, 2 unitáriusnak, 7 izraelita vallásúnak, 4 pedig görögkeletinek (ortodoxnak) vallotta magát.⁴

² A szépvízi római és görögkatolikus egyházközségek összehasonlításához lásd: GYÓRFY Eszter: „Nem akartak tovább román valláson maradni”. A csíkszépvízi római és görögkatolikus egyházközségek és híveik a 20. század első felében. In: ISPÁN Ágota Livia–MAGYAR Zoltán: *Ethno-Lore XXXVI. Község, hagyományértelmezés, interakció és változás. A Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézetének évkönyve*. BTK Néprajztudományi Intézet, Budapest, 2020. 183–230.

³ GAL Hunor: *Múltba rejtett örökség. Fejezetek Szépvíz történelmi örökségéből*. Mark House Kiadó, Gyergyószentmiklós, 2017. 272–275.

⁴ Szépvíz etnikai és felekezeti statisztikáit lásd: VARGA E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája*. Forrás: <https://varga.adatbank.ro/index.php?tel=Sz%E9pviz&megye=0&x=0&y=0&pg=2> (Letöltve: 2024. 03. 18.). Megjegyzés: Az online elérhető adatbázisban 3466 szépvízi lakos szerepel az 1941-es nemzetiségi statisztikánál az Összesen oszlopban, ami megegyezik az anyanyelvi statisztikánál szereplő összesítéssel. Mivel a lakosokat összeszámolva eltérő számokat találunk, valamelyik adat hibás. Szövegemben a megadott nemzetiségi statisztikák alapján számoltam ki az adatbázisban szereplőtől eltérő összesítést.

1910-ben az akkor még Moldova felé mélyen benyúló településen 2974 magyar és 92 román anyanyelvű személyt számoltak össze, illetve 8 németet és 4 más nyelvet beszélőt. A Magyar Királysághoz a második bécsi döntés nyomán visszatért Szépvíz települést az 1941-es népszámlálás alapján 3326 magyar, 120 román, 17 cigány, 1 német, illetve 19, nemzetiségét meg nem határozó személy, összesen 3483 fő lakta. Az örményeket ez esetben is a magyarok közé számították.⁵

Gál Hunor nevéhez kötődik a szépvízi egyházközség történetére és egyházi életére fókuszáló, de a község múltját is részletesen bemutató *Múltba zárt örökség* című kötet, a település történetéről készült legátfogóbb és kétségtől legalaposabb munka.⁶ A település, de akár a tágabb térség történetét az átmenet és a szovjet típusú rendszer időszakában ugyanakkor meglehetősen kevés munka tárgyalja részletesen. Ezek közül mindenképpen ki kell emelni Nagy József hadtörténeti tematikájú írásait,⁷ Antal Róbert István politikatörténeti, a csiki és a gyergyói átmenet bemutató tanulmányát,⁸ valamint Gagyai József társadalomtörténeti fókuszú kötetét Székelyföld 1949-es évéről.⁹ Alapmű továbbá a Nagy Mihály Zoltán és Vincze Gábor forrásközléseit tartalmazó *Autonómisták és centralisták* című kötet a két román bevonulás közötti időszakról.¹⁰ Jelen írásommal a fentebb felsorolt, az 1945–1947 közötti székelyföldi átmenetre koncentrálnak kutatások megállapításait felhasználva kívánom Szépvíz (és a Szépvízi járás) mikrotörténetét bemutatni, vizsgálva a helyi társadalmat, a közigazgatást és az emlékezetet egyaránt. Ugyanakkor arra is választ szeretnék kapni, hogy miként viselték el a szépvízieket az

⁵ Uo.

⁶ GÁL Hunor: I. m.

⁷ Utóbb például: NAGY József: Székelyföld határvédelme a második világháborúban. In: BARDI Nándor–PÁL Judit: *Székelyföld története. III. kötet. 1867–1990*. MTA BTK–EME–HRM, Székelyudvarhely, 2016. 440–452.

⁸ ANTAL Róbert: Szemelvények a csiki és gyergyói mikrorégió/kistérség átmeneti éveiből (1945–49). *Gyergyói Szemle*, 2017/3. 7–33.

⁹ GAGYAI József: *A krízis éve Székelyföldön, 1949*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2004.

¹⁰ NAGY Mihály Zoltán–VINCZE Gábor (szerk.): *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. Erdélyi Múzeum-Egyesület–Pro Print Könyvkiadó, Kolozsvár–Csíkszereda, 2003.

átmeneti időszak bizonytalanságait, és hogy mennyiben segítette a román államot a válságok sorozata abban, hogy a települést eredményesen betagozhassa az új uralmi rendszerbe.

Székelyek, szovjetek, románok. Hatalmi átmenet Csíkban és Szépvízen

A Vörös Hadsereg Csíkszeredába, a vármegyeközpontba 1944. szeptember 11-én vonult be. A vármegye lakosságának 1944 decemberében még csak mintegy harmada volt a lakóhelyén az 1941-es népszámlálás során összeírtakhoz viszonyítva.¹¹ Többségük a frontátvonulás elől és a magyar csapatokkal, illetve közigazgatással együtt hagyta el az otthonát. Nem kevesen az évszázadok óta bevett védekezési stratégiát alkalmazták: felhúzódtak a magasabb hegyekben található esztenákra (szállásokra), hogy ott vészeljék át a nehéz időket annak vagyoni, becsületbeli és létbizonytalanságaival.

A korábbi időszakban részben marginalizált szociáldemokrata és a nagyrészt felszámolt kommunista mozgalmak¹² tagjainak jelentősége a szovjetek megérkeztével hirtelen megnőtt. Az egykori aktivisták visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy a Vörös Hadsereg tisztjei egyenesen szorgalmazták a kommunisták önszerveződését és lehetőség szerinti hatalomátvételét. Nyilván érdekelték

¹¹ 1941-ben 172 000 lakost számoltak össze Csík vármegyében, 1944-ben azonban csak 58 000 embert találtak a lakóhelyén. Ehhez lásd a Varga E. Árpád adatait felhasználó Antal Róbert István tanulmányát: ANTAL Róbert István: *Szemelvények... I. m.*

¹² A szociáldemokraták és a kommunistákkal társutas madoszok legújabb erdélyi magyar történeti feldolgozásaihoz lásd: ANTAL Róbert István: *Jodáky Lajos (1913–1974)*. Doktori disszertáció. Eszterházy Károly Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola, Eger, 2021. Forrás: http://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/94/1/AR_disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf (Letöltve: 2024. 03. 08.); FŐCZE János: *A MADOSZ. Baloldali magyar történet a Román Királyságban (1934–1944)*. Erdélyi Múzeum-Egyesület–Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2020; KOVÁCS Szabolcs: *Katolicizmus – szocializmus – kiábrándulás. Bányai László (1907–1981) életútja*. Doktori disszertáció. Eszterházy Károly Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola, Eger, 2021. Forrás: <http://disszertacio.uni-eszterhazy.hu/97/1/disszert%C3%A1ci%C3%B3.pdf> (Letöltve: 2024. 03. 08.)

voltak abban, hogy megbízható személyek álljanak a települések élén, akik készségesen segítenek nekik a frontátvonulás után megszállt területté vált vidék uralásában és a folyamatban lévő harci cselekmények végett a rend fenntartásában.

Az új helyzetben az erdélyi magyarság összefogására alakult ugyancsak baloldali Magyar Népi Szövetség (MNSZ) vezetői és a kommunista párt káderei között lényeges átfedés és ugyanakkor alá-fölé rendeltségi viszony volt. Az is köztudott, hogy a kisebbségi létben összetartásra szocializált és ahhoz szokott erdélyi magyarok tömegei, illetve a különböző jól szervezett szakmai (EMGE, szövetkezetek stb.) és politikai szervezetek tagjai az MNSZ soraiba igyekeztek, aminek a kommunista párt azonban „csak” tömegszervezeti jelleget szánt. Az MNSZ kulcsemberei és a kommunisták közötti szoros kapcsolat ellenére a tagok száma 1945 végére megközelítette a félmilliót – nem függetlenül attól, hogy a Kurkó Gyárfás irányította¹³ szervezet vezetőinek egyik része megpróbálta megőrizni a viszonylagos önállóságot, és továbbvinni valamit abból is, amit korábban az erdélyi magyar szakmai és politikai érdek-képviselői szervezetek felvállaltak.¹⁴

Az MNSZ sovány autonómiájának a biztosításához az is hozzájárult, hogy többnyire tagdíjakból működött, amelyek mértéke miatt panaszkodtak is a tagok. Például egy 1945. június 29-i járási gyűlésen a csíkszentmihályiak kifogásolták ezeket, amire a megyei kiküldött, Kovács Andor – a Szövetség szerepfelfogására

¹³ Kurkó Gyárfás (1909–1983) csíkszentdomokosi származású lakatos a MADOSZ-ban kezdett el politizálni, 1936-ban a MADOSZ Brassó megyei titkárának, majd 1937-ben a MADOSZ elnökének választották. A MADOSZ 1944-es újjászervezése után 1944–1947 között a Magyar Népi Szövetség elnöke. Mivel a román államtól független romániai magyar intézményrendszer fenntartásáért szállt síkra és szembekerült a Román Kommunista Párt (RKP) magyarságpolitikájával, megfosztották elnöki tisztségétől, 1949 őszén letartóztatták, majd 1951-ben elítélték. 1964-ben általános amnesztiával szabadult, nyugdíjazásáig gyári munkásként dolgozott.

¹⁴ Az MNSZ történetéhez lásd: LÖNHART Tamás: *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării regimului comunist în România (1944–1948)*. [A Magyar Népi Szövetség a romániai kommunista rendszer megalakulásakor (1944–1948)]. Argonaut, Cluj, 2009; NAGY Mihály Zoltán: *Kisebbségi érdekképviselő vagy pártpolitika? A Magyar Népi Szövetség története (1944–1953)*. Doktori disszertáció. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2011.

is rávilágítva – a következő választ adta: „vegye azt tudomásul, hogy a Magyar Népi Szövetségnek nem csak Erdélyben vannak irodái, hanem Kolozsváron, Bukarestben [is], ahol tisztviselők és [a] minisztériumokban tanácsosaink, titkáraink vannak, akik a mi érdekünkben fejtenek ki nehéz küzdelmes munkát, akiket fizetni kell, irodáinkat fenn kell tartani [...]. Ezért tudnunk kell, hogy kötelességünk és kötelezettségünk van azokkal szemben, akik miértünk küzdenek és dolgoznak, hogy ne essünk vissza a [olvashatatlan], s ne a ránk kényszerített rendszernek átkos kizsákmányoltjai legyünk, hanem emelkedjünk fel arra a helyre, ami minket megillet.”¹⁵

Szépvízet 1944 novemberétől az oroszul jól tudó Várteréz Bogdán¹⁶ irányította.¹⁷ Az észak-erdélyi szovjet katonai közigazgatás majdnem fél éves intermezzója alatt a megyében új magyar apparátus állt fel, amelynek a működéséről Szépvízen nem áll rendelkezésünkre túl sok adat. Az 1945. március 6-án kinevezett Groza-kormány hivatalba lépése után a Román Királyság újra közigazgatásába integrálhatta Észak-Erdélyt, így a magyar lakosságra minden jel szerint inkább nyugtatólag ható közjáték véget ért. Ez az időszak azonban egyáltalán nem volt konfliktusmentes a szovjetek fosztogatásai, valamint a helyiek és a megszálló hadsereg közötti feszült helyzet miatt. Ezek a konfliktusok

¹⁵ Az MNSZ Szépvíz járási szervezete ülésjegyzőkönyve. Szépvíz, 1945. június 29. Arhivele Naționale Române Serviciul Județean Harghita, Fond Nr. 606.: Uniunea Populară Maghiară Județul Ciuc [Románia Nemzeti Levéltára Hargita Megyei Hivatala, 606. sz. fond: Magyar Népi Szövetség Csik megyei szervezete]. A továbbiakban a jelzeteket az IASD (G) nemzetközi szabványnak megfelelően adom meg (országkód-intézménykód-tagintézménykód-törzsszám kódja-évdosszié). RO-ANR-HR-F-00606-1945-1. f. 89.

¹⁶ Várteréz már 1944. november 19-én községi bíróként írt alá, és ő vette át a község pénztárát is. Egy 1943-as cikk alapján Várteréz Bogdán örmény szerzetesű cipész Dégenstein Dezső Bogdán néven született Gyergyószentmiklóson 1894. március 31-én. A zsidó származású édesapja neve helyett édesanyja leánykori családnévét felvevő Várterézt (a név jelentése: piros rózsza) 1943-ban feljelentették, és okirathamisítás miatt pert indítottak ellene, ami nyomán első fokon egyhavi fogházra ítélték. Dégenstein Bogdánból hogyan lesz Várteréz Bogdán? *Székely Nép*, 1943. november 13. Gál Hunor adatai alapján Várteréz Bogdán 1946-ban meghalt. Gál úgy tudja, hogy Várteréz régeni származású örmény kereskedő volt. Vö. Gál Hunor: I. m. 71.

¹⁷ Uo. 72.

azonban minden bizonnyal eltörpültek az embereket lefejező és az erdélyi magyarokat szülőföldjükéről elűldözni akaró Maniu-gárdisták ténykedései mellett, még ha túlzás is lenne a román apparátus egészét a Maniu-gárdisták fellépésével azonosítani.¹⁸

A március 13-i ünnepélyes bevonulás után megkezdődhetett tehát a helyiekre nagyban támaszkodó, azonban még az Észak-Erdélyen belüli megyék szintjén sem nagyon koordinált apparátus lecserélése. Csík vármegye megyefőnöke egy kisebb szerencsétlen epizód után¹⁹ Bálint Mihály²⁰ lett, a Petru Groza vezette pártszövetség, az Országos Demokrata Arcvonal (ODA), valamint az MNSZ megyei elnöki székébe pedig a két világháború között a kommunista mozgalomban is aktív Oláh Péter csíkszenttamási földműves került. Várteréz még néhány hónapig maradhatott Szépvíz élén, azonban 1945 júliusában leváltották. A helyére kerülő Nagy Miklós²¹ egészen 1947 júliusáig állt a község élén.

¹⁸ A Gavrilă Olteanu vezette Iuliu Maniu Erdélyi Önkéntes Ezredet szeptember elején szervezték meg Brassóban. A hónap közepén Székelyföldre vonuló gárdisták rejtett lőszerraktárakat, fegyvereket kerestek a magyar településeken, rabolva, fosztogatva és bántalmazva a lakosságot. NOVÁK Csaba Zoltán: *Az átmenet és szocializmus évei, 1944–1989*. In: BÁRDI Nándor–PÁL Judit (szerk.): *Székelyföld története III*. MTA BTK–EME–HRM, Székelyudvarhely, 2016, 454. A gárdisták jelenlegi ismereteink szerint 40 magyar lakost gyilkoltak meg, volt, akit fejszével fejeztek le. Lásd még: *A Maniu-gárdák. Fehér Könyv az 1944. őszi magyarelleness atrocitásokról*. Összeállította: GÁL Mária–GAJDOS BALOGH Attila–IMREH Ferenc. RMDSZ, Kolozsvár, 1995.

¹⁹ A frissen kinevezett Covrig prefektust „állami vagyontulajdonítása” miatt letartóztatták. Bákay Domokos, az MNSZ Csík megyei vezetőségének a tagja, régi madoszos aktivista úgy emlékezett később vissza, hogy Csík megye főispánjának az MNSZ elnöke, a csíkszentdomokosi származású brassói lakatos, Kurkó Gyárfás őt szánta. Azt, hogy végül egy „régii hivatalnok”, azaz közigazgatásban jártas személy, Bálint Mihály kerüljön ebbe a pozícióba, a Kurkóval szemben álló Czikó Ferdinánd támogatását élvező Kovács Andor szorgalmazta. Lásd: TAR Károly: *Erdélyi sors. Szociográfiai írások*. Erdélyi Lap- és Könyvkiadó, Kolozsvár, 1997. 106. Forrás: <http://mek.oszk.hu/02000/02067/02067.htm#5> (Letöltve: 2024.12.17.)

²⁰ Bálint Mihály 1898. január 1-jén született Csíkszentimrén. Hétéves korától nevelkedett Csíkszeredában. Az első világháború alatt tiszti iskolát végzett, illetve közjegyzői diplomát szerzett. 1944. november 14-én Csíkszereda polgármestere, a Groza-kormány megalakulása után, 1945. március 19-én nevezték ki Csík vármegye prefektusának.

²¹ Nagy Miklós 1887. december 4-én született és 1969. május 8-án halt meg. DACZÓ Katalin: *Szépvízi községvezetők arcképcsarnoka* (kiállítás).

A jegyzői tisztséget az átmeneti időszak nagyobb részében betöltő Kovács Gábor is a helyén maradt. Őt 1947 őszén cserélték le.²²

Az egész vármegye életére kihatottak a világháborús rombolások helyreállítására megszervezett közmunkák. Ugyanakkor az új rendszer emlékezetpolitikája is kibontakozófélben volt, ami további terheket rótt a lakosságra. Csíkszereda és Csík vármegye szovjet parancsnoka, Szubotin őrnagy kezdettől fogva fontosnak tartotta és szorgalmazta a megemlékezéseket, illetve előszeretettel részt is vett rajtuk. Ha hihetünk a korabeli forrásoknak, a Maniu-gárdisták ellen is határozottan fellépő, „fiatal, messzenézőszemű, nyiltarcú férfi”²³ meglehetősen népszerűségre tett szert a lakosság körében. Amikor fél évvel a harcok után arról érkezett hír, hogy a Csíkszenttamás melletti hegyekben német kiképzésen átesett partizánok tevékenykednek, az őrnagy a saját szemével akart meggyőződni a valóságról. Szubotin egy Kovács László nevű csíkszeredai pincért, egyúttal tolmácsát, egyik tisztjét és néhány katonát vett maga mellé útjára. Az egyik erdei házban lokalizált fegyvereseket megadásra szólították fel, azok ellenben azonnal tüzelni kezdtek, így Szubotin őrnagy, Kovács László és két katonája, Podo Priger kapitány és Cazakov közlegény halálos sebeket kaptak. A korabeli híradások alapján a kérdéses motivációjú „partizánokat” elfogták, de semmi további információ nem áll rendelkezésre róluk.²⁴ Bálint Mihály főispán 1945. április 4-re szervezte meg az őrnagy pap nélküli temetését, és temetési helyül a kaszárnya akkori vármegyeház közép-ső bejáratával szembeni kertrészét jelölte ki. Szubotint Kovács Lászlóval, Pigert Cazakovval egy sírba temették.²⁵ Szépvíz község

²² Arhivele Naționale Române Serviciul Județean Harghita (a továbbiakban: RO-ANR-HR-F), Fond Nr. 223.: Primăria Frumoasa [Románia Nemzeti Levéltára Harghita Megyei Hivatala, 223. sz. fond: Szépvíz Polgármesteri Hivatala]. Jegyzőkönyv. Szépvíz, 1947. július 4. RO-ANR-HR-F-00223-28. f. 144. Ezt követően Gál Lajos lett a polgármester. Az ideiglenes községi bizottságba bekerült még Kovács Gábor jegyző, Hurubeanu Liviu, Miklós Géza, Derzsi Sándor, Gál Imre és Meggyes Ferenc. Jegyzőkönyv. Szépvíz, 1947. július 25. RO-ANR-HR-F-00223-28. f. 146.

²³ Szovjet emlékmű Csíkszeredában. *Erdély*, 1945. augusztus 25. 3.

²⁴ Uo.

²⁵ Arhivele Naționale Române Serviciul Județean Harghita, Fond Nr. 59.: Primăria Orașului Miercurea Ciuc [Románia Nemzeti Levéltára Harghita Megyei

1945 októberében 6000 lejjel járult hozzá a Vörös Hadsereg csikszeredai emlékműve felállításának a költségeihez.²⁶ A történet érdekességét az adja, hogy felsejlik belőle az átmenet időszakának különös viszonyrendszere: a székelyek minden jel szerint mélységesen szimpatizáltak a korábban még ellenük harcoló szovjet őrnaggyal, aki a foga fehérjét a gárdisták révén már kimutató román hatalommal szemben egyfajta kapaszkodási pontot jelentett a kiszolgáltatottságban, amit az új helyzet hozott.

A később a szovjet hősök emlékművéhez szállított és más katonákkal együtt újratemetett Szubotin és társai történetével kapcsolatban, éppen a partizánok motivációjának tisztázatlansága miatt, számos legenda kelt szárnyra – ami talán arra világít rá, hogy a kommunista diktatúra megszilárdulása után mégsem tudták feldolgozni a szovjetekkel szembeni ambivalens érzéseket. Van, aki úgy tudja, hogy Szubotin Felcsíkon vadászott, és sosem került elő, de van olyan is, akinek a változatában a székely virtussal magyarázható a haláleset. Eszerint a szovjet parancsnok egy felcsíki bálon veszítette életét egy szokványosnak számító összetűzésben.

Harcban a „reakcióval”. Pártszervezés 1945 után Szépvízen

Az Erdély-szerte a korábbi időszak szervezeteinek struktúráit átvevő és így kifejezetten eredményesen terjeszkedő MNSZ mellett a Szépvízen ténykedő helyi kommunisták is szervezkedésbe kezdtek. A Román Kommunista Párt szépvízi sejtjének első fennmaradt ülésjegyzőkönyvét 1945. május 5-én vették fel. A tagok ekkor Keresztes Dénes, Derzsi Sándor, Gergely Jenő, Barabás László és Rancz Domokos voltak. A szörnyű helyesírással rögzített, ugyanakkor egy jegyzőkönyv műfajához képest meglepően

Hivatala, 59. sz. fond: Csikszereda Polgármesteri Hivatala]. Csík vármegye főispánja 4925/1945 sz. rendelete, 1945. április 3. RO-ANR-HR-F-0059-1963-18. f. 40–41. Ezúton is köszönöm Daczó Katalinnak, hogy felhívta a történet fontosságára a figyelmemet, és hogy rendelkezésemre bocsátotta az itt hivatkozott forrást.

²⁶ Jegyzőkönyv. Szépvíz, 1945. október 28. RO-ANR-HR-F-00223-28. f. 79.

őszinte szöveg tulajdonképpen az MNSZ munkájára vonatkozik, arra, hogy mennyire elégedetlenek Bogdán Elek MNSZ-elnök és Nagy Miklós községi bíró munkájával, akiket a „reakció” embe-reinek tartanak.

A jegyzőkönyv egy meg nem nevezett időpontban tartott helyi MNSZ-gyűlés után készült, Keresztes pedig örömmel jelentette be, hogy egyik korábban megfogalmazott tervük sikerült, a Bogdán-féle vezetést leváltották. Értékelésük szerint a „reakció” ezzel elveszítette a hatalmát a szervezet felett, attól a ponttól fogva már a kommunista sejt irányította belülről a helyi MNSZ-t. Gergely Jenő kiemelte a Bogdán leváltásakor az elnök pártját fogó Szatmári Péter szerepét, és ezzel bizonyítottnak látta, hogy Bogdán „kiknek a benyomásával dolgozott”, és „kiknek az érdekért hanyagolta el az MNSZ munkáját” – nyilvánvalóan a régi helyi elitre utalva.²⁷

A következő jegyzőkönyvezett sejtgyűlésen a megyei szervezettől is érkeztek küldöttek egy bizonyos Demény vezetéknevű és Kis Gyula személyében. Itt Keresztes azt hangsúlyozta, hogy Szépvíz különös eset volt, ugyanis szerinte az egész vármegyében ezen a településen volt a legerősebb a „reakció”, azaz a régi egyházi és világi elit befolyása. A gyűlésen szóba került a földreform ügye is, ami Gergely szerint nem volt eléggé kedvező a szegények számára, akiknek az árverezésekkor nem volt elég pénzüik a komolyabb földszerzéshez. A problémát Barabás a következővel söpörte le az asztalról: hirtelen kellett földet osztani,²⁸ de „az

²⁷ Arhivele Naționale Române Serviciul Județean Harghita, Fond Nr. 602.: Comitetul de Partid Județul Ciuc [Románia Nemzeti Levéltára Hargita Megyei Hivatala, 602. sz. fond: A Román Kommunista Párt Csík Megyei Bizottsága]. Az RKP szépvízi sejtjének ülésjegyzőkönyve. Szépvíz, 1945. május 5. RO-ANR-HR-F-00602-1945-4. f. 52.

²⁸ Az 1945. március 23-án megjelent földbirtoktörvényről van szó (Online: <https://faolex.fao.org/docs/pdf/rom226005.pdf> Letöltve: 2024.12.17.). A földbirtokreform erdélyi magyar szempontból sérelmes volt, mert elkobzásra ítélte azok földbirtokait, akik Romániával hadiállapotban álltak, vagy 1944. augusztus 23. után külföldre menekültek. A hírhedt CASBI-törvény „az ellenséges javak zárolására” létrehozott pénztárként újabb lehetőséget adott a „távollévő” magyarok kisemmizésére. További lehetőséget biztosított a visszaélésekre az állampolgársági törvény, amely az 1940. augusztus 30. után nem román állampolgárságot kérők és Romániával hadiállapotban lévő országok hadseregében vagy félka-

[am]júgyse végleges földosztás volt, ezen a téren jövőre komolyabb intézkedésekre kerül sor”.

Még ha politikai szempontból képzetlen is volt valószínűleg, kommunista lévén feltételezhetjük, hogy Barabás tisztában volt azzal, mi várható a termőföldek tulajdonlásának kérdésében a párttól. Lehet, hogy egy igazságosabb földosztásra gondolt, de az sem kizárt, hogy már a szovjetek kolhozai lebegtek a szeme előtt.

A nemzetiségi kérdés is terítékre került. „Testvériség, jogegyenlőség kérdésre minden embernek Romániában egyenlő joga van, bármilyen nemzetiségű legyen, de a Reakció is működik és az egyik fegyvere, hogy a románok²⁹ visszajönnek. Románok közt is van jó demokrata, például Gyorgyu Dej [sic!], voltak a múltba, akik el voltak zárva³⁰ és nehezen szabadultak a fogságból” – mondta a jegyzőkönyv szerint, előrevetítve az irányelveket és orientálva a helyi sejttagokat a párton belüli frakcióharcokban való állásfoglalásra. Ehhez Barabás még hozzátette, hogy „inkább egy demokrata románt bevenni, mint egy reakciós magyart”.³¹ Rögzített szavai jól mutatják, hogy a kommunista párt központi üzeneteit még az olyan képzetlen tagok is megértették, mint Barabás, és bár a gondolati panelek közötti logikai átkötéseket megspórolta néha, a pártszervezet együttmozgatásához és a központi akarat helyi érvényesítéséhez, a távoli településeken szükséges teendők véghez viteléhez ez többnyire elégségesnek mutatkozott.

tonai szervezetében szolgálók állampolgárságának elismerését tagadta meg. E kérdéseknek bőséges szakirodalma van, egy korabeli értelmezéshez vö. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Kisebbségi és béke-előkészítő osztály iratai (a hivatkozásokat a továbbiakban az ISAD (G) nemzetközi szabványnak megfelelően – HU-MNL-OL – adom meg) HU-MNL-OL-XIX-A-1-n-1945-973. A Groza-kormány kisebbségpolitikája. 9–18.

²⁹ Ez esetben az ekkor még részben magyarok által működtetett adminisztráció románokkal való lecserélésére gondolhatott.

³⁰ Gheorghe Gheorghiu-Dej kommunista aktivistát 1933-ban ítélték 12 év kényszermunkára a grivicei munkássztrájkot követően. A romániai börtönökbe zárt kommunisták vezetőjévé emelkedett, majd a román fegyverváltást követően a párt meghatározó személyisége, később főtitkára és az ország első számú vezetője lett.

³¹ Az RKP szépvízi sejtje ülésjegyzőkönyve. Szépvíz, 1945. május 23. RO-ANR-HR-F-00602-1945-4. f. 53.

A vezetés fent említett átvételéről a szépvízi MNSZ 1945. június 29-i ülésének jegyzőkönyvéből kapunk hírt.³² Érdekes, a szépvízi MNSZ sem volt megelégedve a község előljáróival, azt róva fel nekik, hogy azok gáncsolták a működésüket. Panaszkodtak arra is, hogy a falu szegényeire gondolva kukoricát rendeltek, de a kukorica nem érkezett meg. A vezetésében a kommunista sejt tagjait is szép számban felvonultató szépvízi MNSZ-szervezet ekkor 648 főre rügött.³³ A 648 szépvízi MNSZ-tag az 1941-es népszámlálás adataiból kiindulva és a Gál Hunor által közölt halálozási adatokat figyelembe véve egyáltalán nem rossz arány, a tizennyolcadik életévüket betöltött szépvízieknek több mint negyedét tette ki.³⁴

A szépvízi MNSZ tagjai közül 120-an voltak nők (a településen élő nők mintegy tizede), akik nőszövetséget működtettek.³⁵ A szervezet gyermekotthont tervezett létrehozni, és ebből a célból gyűjtést indított, illetve ki is béreltek egy helyiséget. Az újjáépítés körülményei között akadt gondoskodó munka is bőven, amit az ekkor bevett női szerephez társítottak. Szépvíz népe igyekezett kivenni a részét a madéfalvi és csíkszeredai állomáson zajló élel-

³² A járási MNSZ elnöke ekkor Rancz Domokos, alelnöke Pál Péter, titkára Derzsi Sándor, pénztárnoka Rancz Antal, jegyzője Teutsch György, választmányi tagjai Gergely Jenő, Deák Mihály, Keresztes Károlyné, Bíró József, János Ambrus, Antal Lajos, Imre Lajos, Balázs Ágoston, Bocskor Mihály, Pál Károly, rendes tagjai pedig Koszti András, Miklós Albert (?), Varga Sándor, Barabás László, Deutsch Miklós és Keresztes Dénes. Az MNSZ Szépvíz járási szervezete ülésjegyzőkönyve. Szépvíz, 1945. június 29. RO-ANR-HR-F-00606-1945-1. f. 86.

³³ Az MNSZ Szépvíz járási szervezete ülésjegyzőkönyve. Szépvíz, 1945. június 29. RO-ANR-HR-F-00606-1945-1. f. 86.

³⁴ Az MNSZ Szervezeti Szabályzata alapján a párt tagja lehetett bármely „magát magyarnak valló román állampolgár, nemre való tekintet nélkül, aki a 18-ik életévét betöltötte”. A Magyar Népi Szövetség Szervezeti Szabályzata, 1945. Közli: NAGY Mihály Zoltán: I. m. 179.

³⁵ A szépvízi MNSZ nőszervezetét özv. Domokos Istvánné vezette elnökeként. Ismert tagok: Bodó Rózsika (alelnök), dr. Katona Endréné (kulturális felelős), Debitzky Mihályné (jegyzőkönyvvezető), Jánó Istvánné (titkár), Barabás Dénesné és Erős Kálmánné (gazdasági felelősök), Töke Artúrné (pénzügyi felelős), Rancz Domokosné és Eröss Gyuláné (szociális felelősök), Deák Anna, Bitai Sándorné, Kabdebő Etus (sajtó és propaganda), Szakács Rózsika, Barabás Lászlóné, Töke Antalné, Ferencz Gyuláné, Cáka Miklósné, Miklós Albertné, Cloos Károlyné, Vezsenyei Gyuláné, Ferencz Antalné, Ferenc Kató és Szász Juci. A szépvízi MNSZ női csoportja ülésjegyzőkönyve. Szépvíz, 1947. február 16. RO-ANR-HR-F-00606-1945-1. f. 108.

mezési akcióból, ami nem lehetett kis feladat, mert Madéfalván 13 755, Csíkszeredában pedig 3975 magyar és román foglyot, illetve zsidó deportáltat kellett ellátni ekkor. A Csík vármegyében felállított többi napközi otthonokhoz hasonló módon, Szépvízen is működtettek ilyet, ahol nem kevesebb, mint 82 árva és szegény munkásgyereket gondoztak és láttak el cipővel, illetve ruhával.³⁶

A szépvízi kommunista pártszervezet a politikai támogatástól és az agilis szervezők törekvéseitől nem függetlenül mind számában, mind erejében fejlődésnek indult. 1946 májusában már arról számolhatott be a járás szervezéssel megbízott felelőse, Antal Péter,³⁷ hogy egy hónap alatt 28 személy lépett be a szervezetbe, miközben a tagok politikai művelésére káderiskolát is indítottak. A szervezet főként Szépvízen³⁸ és a Gyimesekben erősödött.³⁹

A szépvízi MNSZ-be beépült kommunista sejt tagjai következő alkalommal július 3-án ülészttek. A sejt ekkorra a korábbinál még több taggal rendelkezett, amiben nem kis szerepet játszott, hogy a sejttagok a pártba magukkal hozták feleségüket, illetve más rokonaikat is.⁴⁰ A megszaporodott tagsággal már a terjeszkedést is tervbe lehetett venni. Barabás László például Antal

³⁶ A csikmegyei Népvédelmi Egyesület munkája a számok tükrében. *Népi Egység*, 1945. október 3.

³⁷ A paraszti származású, lakatos foglalkozású Antal Péter 1945 júliusában lépett be a pártba. A kispolgári származású kéményseprő Gergely Jenő 1945 áprilisában, a szabó Koncz István 1945 júliusában, a lakatos Derzsi Sándor pedig ugyanazon év júniusában lett párttag. Ők alkották a Román Kommunista Párt Maros tartomány Csík megye Szépvíz járási pártbizottságot 1946. június 30-án. A Szépvíz járási pártbizottság névjegyzéke. Hely nélkül, 1946. június 30. RO-ANR-HR-F-00602-1946-3. f. lóliószám nélkül.

³⁸ A szervezet sejttagjai ekkor Szépvízen: a kispolgár Zakariás Béla titkár (köztisztviselő), a munkás Meggyes Ferenc szervezésért felelős (asztalos), a mézszáros Barabás Lajos káderes (kispolgár), a földműves György Toma paraszt volt. A Szépvíz járási sejtek névjegyzéke. Hely nélkül, 1946. július 25. RO-ANR-HR-F-00602-1946-3. f. lóliószám nélkül.

³⁹ A Szépvízi járás szervező felelőségének jelentése. *Szépvíz*, 1946. május 21. RO-ANR-HR-F-00602-1946-3. f. 3.

⁴⁰ Ekkor a már felsoroltakon túl a következő tagok ismertek: Barabás Lászlóné, Rancz Domokosné, Gergely Jenóné, Rancz Lajos, Geréd Bertalan, Balogh Domokos, Balogh Imre, Balogh Lajos, Nagy Imre, Antal Gyula, Balázs Ágoston, Virág Domokos, Sipos Györgyné, Deutsch Miklós, Papp Lajos, Papp Lajosné, Szakács Ferenc, Szakács Ferencné, Bálint Gyuláné, Bereczki György és Teutsch György.

Miklósnak osztotta ki a feladatot, hogy a Dobál testvérek, József és János 1936-ban megvásárolt modern gőzmalmában megalakított sejtet vezesse, feleségét pedig a női sejt élére szánta. Képet kapunk a jegyzőkönyvből a párt járási helyzetéről is: Barabás 14 sejtről adott számot, amelyekben 82 tag ügködött a „reakció elleni harcban” és a „demokrácia építésén”.

A sejt pénzügyi helyzete is terítékre került, de míg az MNSZ tagdíjakból működött, Barabás a „munkára” helyezte a hangsúlyt, kijelentve, hogy „minket a pénzkérdés ne izgasson, azt a csíkszeredai központ fogja ellátni”. Az ülésen nemcsak szervezeti kérdésekben igazította el Barabás a tagságot, hanem politikai stratégiai kérdésekben is: „a munkánkkal kell megmutassuk, hogy a kormány mellett vagyunk, mert ha ki lesznek írva a választások, akkor tudjuk nyíltan a világ elé állítani, hogy a kormányt a nép választotta meg, és így a reakció nem tudja reánk mondani, hogy kényszerből vállaltuk”.⁴¹

Az ebben a fejezetben bemutatott időszak politikai eseményeit követve éppen azt a szakadékot tapinthatjuk ki, amelyre az MNSZ történetét kutatók is felhívták a figyelmet: a szervezet vezetői és ideológusai rendkívül közel álltak a kommunista párt-hoz, míg a tagság és a helyi vezetők gyakran a nem kompromittálódott régi egyházi és világi elitből választódtak ki (vagy azok befolyása alatt lévő elemekből álltak). A két csoport MNSZ-e nem kis mértékben különbözött egymástól tehát, és ebből adódhatott, hogy helyi szinten a Magyar Népi Szövetség szervezetei vetélkedhettek a kommunistákkal – a párttal, amelynek elviekben a tömegszervezete voltak.

Megfigyelhető egy intellektuális kapacitás, taglétszám és erőforrások tekintetében történő fokozatos eltolódás a központilag támogatott és adminisztratív eszközökkel is segített, de kezdetben helyileg jelentéktelen kommunista sejt, illetve a tizennyolcadik évüket betöltött szépvíziek mintegy negyedét a sorai között tudó MNSZ között – az előbbi javára. A források alapján a szépvízi MNSZ komoly társadalomszervező munkát végzett, és

⁴¹ Az RKP szépvízi sejtje ülésjegyzőkönyve. Szépvíz, 1945. július 3. RO-ANR-HR-F-00602-1945-4. f. 54–55.

bár pontos forrásaink nincsenek, a helyi kommunista sejt és a megyei kiküldöttek felvetései alapján az MNSZ minden bizonynyal integrálta a korábbi időszak egyházi és világi elitjének azon elemeit is, akik a korábbi rendszerben nem kompromittálódtak.

Ezzel szemben az éppen csak építkezni kezdő szépvízi kommunista sejt kezdetben alig néhány tagot számlált, akik a jegyzőkönyvek tanúsága szerint sem jól képzetteknek, sem nagy beágyazódottsággal rendelkezőknek nem voltak nevezhetők. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy az első komolyabb tagbővítéseket a rokonaik bevonásával tudták megoldani. Az, hogy mindezek ellenére talpon maradtak és eredményeket tudtak felmutatni, a pénzben és támogatásban mérhető központi hátszéllel magyarázható. Tudjuk, a tagoknak nem kellett tagdíjat fizetniük, csakis „munkát”, azaz a párt politikájának helyi képviselőtét várták el tőlük. Ez utóbbinak fontos eleme volt, hogy nem az számít, ki magyar, és ki román, hanem hogy ki a „jó demokrata”. Utólag egészen komikus és egyben önleleplező, hogy Gheorghie Gheorghiu-Dejt találták a jó román demokrata példájának, és nem, mondjuk, Petru Grozát – igaz, Dejt a börtönévei augusztus 23. után egészen jó színben tüntették fel.

Pénz és gyapot. A szovjet–román fegyverszüneti egyezmény miatti beszolgáltatások

A helyiek életét a háború kínjai után a tartalékjaik felemésztődése mellett az elszabaduló infláció és a magyar pengő román fizetőeszközre való átváltásának a nehézségei keserítették meg. Ehhez társultak a hadseregek ellátása és a szovjetekkel szembeni jóvátétel miatti beszolgáltatási kényszerek, ugyanis az 1944. szeptember 14-i szovjet–román fegyverszüneti egyezmény hatálya kiterjedt a Székelyföldre és a szépvíziekre is. Az egyezmény 10., 11. és 12. paragrafusai alapján bizonyos gyárak immár a szovjetek hasznára termeltek, és megkezdődött a jobb lovak összegyűjtése és elszállítása, illetve a tejtermékek, zsiradékok, élő szárnyasok beszolgáltatása a lakosságtól. A községekben gyűjtőbizottságokat hoztak létre, amelyeknek községenként ha-

vonta hét szárnyast, minden levágott sertés után fél és egy kilo közötti zsírszalonnát vagy olvasztott zsírt kellett összegyűjteniük. A burgonya-„felesleg” összegyűjtését területi beszerzők és az International nevű cég végezte. Enyhítésnek számított ugyanakkor, hogy 1945. október 1-jétől beszüntették a jóvátétel célját szolgáló állatrekvirálásokat, helyette a vásárlást szorgalmazták. Azt azonban lehetővé tették, hogy a községekbe kirótt beszállítási kvótákon keresztül a megyefőnökök mégis teljesíthessék a központ által kérteteket, abban az esetben is, ha vásáron nem tudtak hozzájutni a kívánt számú vagy fajta állathoz.⁴²

1945 decemberében a kormányt képviselő szervben, a megyefőnökségen vagy prefektúrán, a Bálint Mihály megyefőnök és Oláh Péter ODA-, illetve MNSZ-elnök vezette megbeszélésen⁴³ tisztázták az élelmezéssel kapcsolatos szempontokat. „A közélettel kapcsolatban elrendeltetett, hogy elsősorban tekintetbe kell venni az élelmiszereket,⁴⁴ azután a Román Hadsereg, a Szovjet Hadsereg élelmezését s azután azok ellátását, akik rá vannak utalva. Megállapítást nyert a gyűlésen, hogy a gabona begyűjtése az országban nem lett végrehajtva. Községekben meg kell alakítani a Comitete de Colectare-kat.⁴⁵ Meg kell állapítani az előírást, a lerovást és a hátralékot. A hátralékot be kell hajtani, mert annak a be nem hajtása szabotázsnek tekintendő s ennek megfelelően kell intézkedéseket tenni” – jelentette ki Bálint a jegyzőkönyvbe vettek szerint. A „demokratikus” pártok közötti együttműködés sajátos értelmezésében értettek egyet a gyűlésen részt vevők Teohari Georgescu belügyminiszterrel, aki, mint

⁴² Megszüntetik az állatrekvirálásokat. *Erdély*, 1945. október 2. 3.

⁴³ A gyűlésen részt vett még Keresztes Dénes a kommunista párt részéről, Trutia Ioan, Groza pártja, az Ekésfront képviselője, Bedó Bálint az Egyesült Szakszervezetek csíkszeredai tagozata elnökeként és Moldován János a szociáldemokraták képviselője.

⁴⁴ Élelmiszer – kötelező jellegű állami szövetkezetek a második világháború utáni Román Királyságban. Minden munkaadónak minden dolgozója után 300 000 lej kellett befizetnie, amit tíz havi részletben vonhatott le a munkavállalótól. A szövetkezet cserében a szabadforgalmi ár töredékéért látta el a dolgozókat étellel és ruházattal.

⁴⁵ Gyűjtési bizottságok.

Bálint felidézte, az általa vezetett értekezleten kijelentette, hogy „aki nem ért egyet, lágerben van a helye”.⁴⁶

Előkerült a vármegye és Csíkszereda kukoricával való ellátásának a kérdése is, miszerint Csík vármegye részére Brăilából 84, Galaşiból (Galac) 24 vagon kukoricát utaltak ki, főképpen a fegyverszüneti feltételekhez szállító fakitermelő szövetkezeteknek szánva. Ebből azonban csak a galaci szállítmány érkezett meg hiánytalanul, a brăilainak pedig mintegy fele jutott el Csíkba. A szövetkezetek ezekből csak 17 vagonot kaptak meg, a többit a nélkülöző lakosság szükségleteire szánták. Zsigmond Ferenc, Csíkszereda város közellátási tisztviselője ekkor azt jelentette, hogy a város ellátására kiutalt 13 vagon búzán felül még 5 vagon árpa szükséges, hogy 1946. június 1-jéig ötnaponként kenyérral tudják ellátni a települést, az azutáni hónapok ellátása még megoldásra várt. A megyefőnök a jegyzőkönyv alapján intézkedett a probléma elhárítása érdekében.⁴⁷

A szovjetek támasztotta követeléseknek részben a nemzetiségi területekről történő kielégítését célzó román hatóságok – ha lehetőségük adódott rá – nem mindig állták meg a zabrálást. A háború pusztításai miatt ekkor még ideiglenes épületben működő madéfalvi állomás parancsnoka, M. Stoian őrmester például rendszeresen „ellenőrizte” az utasokat, és ilyenkor egyes tárgyakat egyszerűen elvett tőlük. Így járt Péter Ferenc csíkszeredai lakos is, akitől egy rádiót tulajdonított el, és amikor Péter feljelentést szeretett volna tenni emiatt, azt az állomásparancsnokság egész egyszerűen nem fogadta el.⁴⁸

A szimbolikus ügyek sem évültek el, Trutia Ioan ekésfrontos még fontosnak tartotta kifogásolni, hogy karácsonyeste a templomban a magyar nemzeti himnuszt énekelték, amire Keresztes Dénes elmagyarázta, hogy az emiatt megszólított tanárok és tanítók minden bizonnyal ezután tartózkodni fognak az ilyen gesztusoktól, de a papokat reménytelennek ítélte: „éppen a papok azok, akik a népnek a demokráciát meg tudnák magyarázni, azt

⁴⁶ Az 1945. december 28-i vármegyei politikai gyűlés jegyzőkönyve. Csíkszereda, 1945. december 28. RO-ANR-HR-F-00606-1945-1. f. 155–158.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Uo.

azonban nem teszik”.⁴⁹ A megyefőnöki megbeszélésen tehát már olyan demokráciáról beszéltek, amelybe a papok és a magyar nemzeti himnusz nem igazán fért bele, de emiatt retorziók ekkor még nem érték sem a papokat, sem a nemzeti hovatartozásukat így megvallókat.

A gabonafélék termesztésére amúgy is nagyobbbrészt alkalmatlan adottságú Gyimesekben már 1945–1946 telét is megszenvedte a lakosság. Mint ilyenkor lenni szokott, a pénz elértéktelenedett, és előtérbe került a cserekereskedelem. A csángók az éhezés elkerülése végett a hegyekből kitermelt fájukat próbálták kukoricára beváltani a közelebbi és távolabbi megyékben egyaránt, azonban a szűkösen rendelkezésre álló szállítási eszközök és az útvonalak rossz állapota miatt sokan lemondtak a cserekereskedelemtől. A megoldás végül nem lehetett más, mint a javak pénzre váltása: a helyi Lomás Rt., illetve a hozzá hasonló feldolgozó favállalatok valamelyikének adták el pénzért, amivel megindulhattak kukoricát beszerezni. A tranzakció nem volt előnyös, mert helyben egy köbméter deszkáért 30–60 000 lej közötti összeget lehetett kapni, elszállítva viszont 240 000 lejtől indult az ár.⁵⁰ Nem nehéz észrevenni, hogy a zavaros idők az élelmesebb vállalkozók számára jó lehetőséget biztosítottak a gyarapodásra.

Az elérhető fa egész Csíkban biztos fizetőeszköz lett, az egykor féltve őrzött erdőket nagy erővel álltak neki kitermelni és pénzre, illetve más, a túléléshez szükségesebb terményekre cserélni. Egy 1945 decemberi cikkben a „zöld arany” széles körű irtását dokumentáló *Népi Egység* hasábjain „koponya-rendszer” kialakulásáról számoltak be, azaz arról, hogy szabaddá tették a vágást az élelemszerzés céljaira. „[S]zabaddá kellett tenni a vágást az erdőkben mindenki számára, azért, hogy az így kapott faanyagot becserélve a piacon, ki-ki ételmezt szerezhessen magának. Ezt a minden egyén számára koponyánként adott vágási engedély rendjét nevezték el Csíkban koponya-rendszernek” – ír-

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Gyimesben a háború eszközei lassan a béke szerszámaivá válnak. *Népi Egység*, 1946. február 23.

ták, felhívva a figyelmet, hogy ezt az erőforrást is felélik, anélkül, hogy a megindult kitermelési hullámnak gátat lehetne szabni.⁵¹

A székelyföldi faanyagra ugyanakkor a szovjeteknek is szükségük volt. Csík vármegyéből Gyimesbükkből hat fafeldolgozó vállalatot, Gyergyószárhegyről, Gyergyószentmiklósról, Gyergyótölgyesről és Gyimesközéplekről egy-egy céget köteleztek 3350 köbméter fa beszolgáltatására.⁵² Gyimesközéplekről augusztusban azt jelentették, hogy a Lomás Rt.-nek előírt 305 köbmétert vagonhiány miatt nem tudta leszállítani, a gyimesi Griffel Jenő az előírt 300 köbméterből 200-at tudott leszállítani ugyancsak a vagonhiány miatt. A Gyimesvölgyi Rt. azzal mentette ki magát, hogy csak bérvágással foglalkoznak, míg a gyimesi Berkovics Nándor arról nyilatkozott, hogy a gyára nem is működik, így deszkát szállítani nem tud.⁵³ Az utolsó adatunk a jóvátétel céljaira szánt faanyagok szállításáról 1946. október 12-i, amikor arról tájékoztatta Gyimesközéplek előljárósága a Szépvízi járás főszolgabíróját, hogy a fakereskedők újabb szállítmány elküldését nem jelentették.⁵⁴

Az 1946. március 15. után kilogrammonként 500 lejben megállapított árú burgonya volt az első, amelyre korlátozást vetettek ki még 1945. szeptember 20-án. A beszolgáltatással kapcsolatos rendelkezések addig szigorodtak, hogy 1946 márciusára már Gondos István, a vármegye gazdasági hivatali vezetője a felsőbb rendeletekre hivatkozva arra sarkallta a helyi hatóságokat, hogy a gazda „csak a vetőmagot és a személy szerinti burgonya adagot tarthatja meg, de takarmányozásra semmit”, illetve, hogy „a

⁵¹ NAGY Mihály: Gazdag lehetőségek közt – szegény nép. *Népi Egység*, 1945. december 1.

⁵² Csík vármegye főispánja, Bálint Mihály és a Fegyverszüneti Feltételek Teljesítését Ellenőrző Hivatal vezetője, Másody Elemér körlevele a két város (Csíkszereda és Gyergyószentmiklós) és valamennyi járási főszolgabírónak. Arhivele Naționale Române Serviciul Județean Harghita, Fond Nr. 80.: Pretura Plasei Frumoasa [Románia Nemzeti Levéltára Hargita Megyei Hivatala, 80. sz. fond: Szépvíz járás Főszolgabírói Hivatala]. Csíkszereda, 1946. május 25. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 145.

⁵³ Gyimesközéplek község előljárósága kimutatása. Gyimesközéplek, 1946. augusztus 10. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 222.

⁵⁴ Gyimesközéplek község előljárósága jelentése. Gyimesközéplek, 1946. október 12. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 230.

megyéből egy kilogramm krumplit sem lehet kivinni, csak engedéllyel és a Minisztérium utalására [sic!].⁵⁵

A gabonaellátásra hivatkozva a parasztnak malmait is ellenőrzés alá vették, hogy az őrlések utáni vámgabonát beszolgáltatathassák. A hatóságok beszolgáltatási hányadot számoltak ki ezekre a kisebb malmokra, amit a szövetkezetek útján gyűjtöttek be. A lakosságnak ezt az intézkedést azzal igyekeztek legitimálni, hogy hangsúlyozták, „a megyei gazdasági hivatal engedélyével”, „szükség esetén” a vámgabona közvetlenül is kiosztható az adott községben vagy akár a szomszéd éhező községekben élőknek.⁵⁶

A nem is olyan rég felállt hatóságoknak a helyiek kárpótlására és a beszolgáltatások felpörgetésére bizonyos jutalmazó eszközök azért a rendelkezésére álltak. Így például az egy darab jó lovat beszolgáltatónak két gyengébb lovat ígérték,⁵⁷ a beszolgáltatott javakat az új rendelkezéseknek megfelelően egészében kifizették, és utólag – előre megállapított mennyiségű – szovjet gyapotot is adtak prémiumként.⁵⁸

Szépvízről egy 1946. június 17-i keltezésű kimutatás szerint 1945. június 23-tól november 6-ig nyolc lovat vásárolt fel a lóvásárló bizottság. Köztük egy a tranzakciót megelőzően Balázs Elek tulajdonát képezte, aki 164 000 lejt kapott érte, és prémiumként további két és egynegyed kiló gyapotra (egy

⁵⁵ A vármegyei gazdasági hivatal vezetője, Gondos István továbbította körlevelével a vármegye minden helyhatóságához. Csíkszereda, 1946. március 26. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 160.

⁵⁶ A parasztnak be kell szolgáltatni a vámgabonát. *Népi Egység*, 1946. április 16.

⁵⁷ Csík vármegye főispánja, Bálint Mihály és a Fegyverszüneti Feltételek Teljesítését Ellenőrző Hivatal vezetője, dr. Ioan Laiu főszolgabíró körlevele a két város (Csíkszereda és Gyergyószentmiklós) és valamennyi járási főszolgabírónak. Csíkszereda, 1946. január 12. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 33.

⁵⁸ Csík vármegye főispánja, Bálint Mihály és a gazdasági hivatal vezetője, Gondos István körlevele a két város (Csíkszereda és Gyergyószentmiklós) és valamennyi járási főszolgabírónak. Csíkszereda, 1945. november 15. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 52.

darab ló után ugyanis ennyi gyapotfonál járt)⁵⁹ volt jogosult.⁶⁰ Összehasonlításképpen Gyimesbükkből 1945. június 23-tól november 6-ig 15 lovat adtak el a fegyverszüneti egyezmény teljesítése céljaira.⁶¹ A sikertörténetet némiképpen árnyalja, hogy a gyimesbükki MNSZ vezetői 1945. június 29-én arról adtak számot, hogy a „tehetősebb” gazdák a nyári szállásokra menekítették a beszolgáltatás előtt az állataikat, amit ők úgy „oldottak meg”, hogy a szegényebbek „nyomásának” engedve maguk mentek behajtani a havasokból, majd beadni az állatokat.⁶² Ugyanezen időszak alatt Gyimesfelsőlokon 21 lovat,⁶³ Gyimesközéplekon pedig 23-at adtak el.⁶⁴

A gyapjút szintén érintette az országos beszolgáltatási kényszer. A Csík vármegyeiek azonban ezt is megpróbálták kijátszani. Annak ellenére, hogy a juhok nyírásának és a gyapjú feldolgozásának kezdete áprilisi dátumhoz volt kötve, a juhtenyésztők már márciusban megkezdték a nyírást, és ahogyan lehetőségük nyílt rá, értékesítették is. Nem csoda tehát, hogy a beszolgáltatási kvótákat 1945-ben és 1946-ban sem teljesítették.⁶⁵ A hatóságok azonban végső soron tehetetlenek voltak a jelenséggel szemben.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) Csík vármegyei személyzete és megbízottja, Greciov őrnagy ellátása ugyancsak a

⁵⁹ Egy jó állapotú tehén után két és egynegyed kiló, egy disznó után egy kiló, egy juh után negyed kiló gyapot járt, azonban háztartásonként nem lehetett négy és fél kilónál többet kiosztani. A gyapotot a Szovjetunióból szállították. A vármegyei gazdasági hivatal vezetője, Gondos István továbbította körlevél a vármegye minden helyhatóságához és az illetékes szövetkezetekhez (román nyelven). Csíkszereda, 1946. március 26. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 168.

⁶⁰ Szépvíz község előljárósága kimutatása. Szépvíz, 1946. június 17. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 107.

⁶¹ Gyimesbükk község előljárósága kimutatása. Gyimesbükk, 1946. június 11. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 101.

⁶² Az MNSZ Szépvíz járási szervezete ülésjegyzőkönyve. Szépvíz, 1945. június 29. RO-ANR-HR-F-00606-1945-1. f. 86.

⁶³ Gyimesfelsőlok község előljárósága kimutatása. Gyimesfelsőlok, 1946. június 17. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 103.

⁶⁴ Gyimesközéplek község előljárósága kimutatása. Gyimesközéplek, 1946. június 11. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 105.

⁶⁵ A vármegyei gazdasági hivatal vezetője, Gondos István továbbította körlevél a vármegye minden helyhatóságához (román nyelven). Csíkszereda, 1946. március 29. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 160.

vármegye feladata volt. Igényeiről tudjuk, hogy összességében nem voltak túl nagyok: a január 21-től április 10-ig terjedő időszakban például 200 darab tojásra, 10 kilogramm szalonnára, 5 kilogramm zsírra, 150 kilogramm burgonyára, 3 kilogramm túróra, 10 kilogramm tyúkhúsrá és 10 kilogramm zöldségre tartott igényt. Ezek a mennyiségek a vármegye adottságaihoz viszonyítva egyáltalán nem számítottak soknak.

A fegyverszünetre hivatkozva Csík vármegyéből 75 darab katonai légénységi és tiszti barakkot szállítottak el a Szovjetunióba, valószínűleg ugyancsak a fegyverszüneti egyezmény 12. paragrafusa alapján. A gyimesfelsőlaki kaszárnyáktól 18 légénységi és 1 tiszti barakkot szállítottak el a győztesnek a román hadsereg szovjetunióbeli tevékenysége büntetéséül.

Már januárban készültek arra, hogy mielőtt a vármegyében összegyűjtött vajat továbbszállíthatják, biztosítsák annak romlatlan tárolását. Ehhez – tekintve, hogy a fegyverszünetben vállaltak teljesítéséhez nem rendeltek külön forrásokat – díjtalan szerződéseket kellett kötniük a helyi elöljáróknak a jégpincével rendelkező vendéglősökkel és mészárosokkal.⁶⁶ A feladatért a jégpincék birtokosai természetesen korántsem lelkesedtek, emiatt olyan megoldásokat kellett találniuk, amelyekkel érdekeltté tudták tenni őket a feladat ellátásában. Gyimesbükben például a község a jégpincét biztosító Nagy G. Gézát egyben a tejtermékek gyűjtésével is megbizta, és ezért alkalmazásába vette.⁶⁷

A közeli Gyimesközéplokról tudjuk, hogy ott 736 fejős és 184 meddő tehenet vettek számba (a tehenek összesítésekor nem számított, hogy ad-e a tehen tejét), és ezek után 1125 liter tej beszállítására kötelezték havonta a községet, amit március hónapig problémamentesen le is tudtak adni.⁶⁸ Ezzel szemben Szépvíz la-

⁶⁶ Csík vármegye főispánja, Bálint Mihály és a Fegyverszüneti Feltételek Teljesítését Ellenőrző Hivatal vezetője, dr. Ioan Laiu főszolgabíró körlevele a két város (Csíkszereda és Gyergyószentmiklós) és valamennyi járási főszolgabírónak. Csíkszereda, 1946. január 7. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 25.

⁶⁷ Szerződés Nagy G. Géza gyimesbükki lakos és Antal G. András községi bíró között. Gyimesbük, 1946. január 19. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 30.

⁶⁸ Gyimesközéplak község elöljárósága jelentése a Szépvízi járási főszolgabírónak. Gyimesközéplak, 1946. április 6. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 67.

kosságát egy hónapra 261 liter tej beszolgáltatására kötelezték,⁶⁹ ami a tehenek lényegesen kisebb számára enged következtetni. Az Országos Vajforgalmi Központ (ODELAP) 1946 április–júniusára Csík vármegyének 3000 kilogramm vaj beszolgáltatását írta elő. A vaját a vármegyeházán direkt erre a célra kialakított helyiségbe kellett bevinni, majd a segesvári hűtőközpontba került. Az átvett vaját a fegyverszüneti feltételek teljesítését ellenőrző hivatal és a vármegyei Számvevőség fizette ki.⁷⁰ Ugyanakkor a tehenek beadása is folyt a jóvátétel céljaira. Szépvízen például csak 1945. június 22-e előtt 41 ökröt és 155 tehenet adtak be (későbből nincs adatunk).⁷¹

A Keleti-Kárpátoknak ezen a vidékén tartott tehénfajok nagyjából 10 liter tejet adnak egy fejéskor, van, hogy 15 litert. Gyimesközéplak esetében ez tehenenként másfél liter beszolgáltatandó tejet jelentett, tehát a lefejt mennyiség nagyjából egytizedét. Ahogy azonban közeledik a tavasz, a tehenek többsége borjúzik, ami nagyjából két hónap kiesést hoz a tehenek fejésében. Még így sem mondhatni azonban, hogy a szovjeteknek tett vállalásaik teljesítése érdekében a románok az eredeti elképzelés szerint teljesíthetetlen mennyiségeket kértek volna a Csík vármegyeiektől. Ugyanakkor a vaj készítéséhez szükséges eszközzel a községek lehetőséget kaptak arra, hogy bizonyos mennyiséget előre előkészítsenek, majd egy ideig raktározzák a jégpincékben, és csak akkor adják le, amikor az esedékes.

Ennek ellenére egyre erősödött a lakosság ellenérzése a régióban működő szovjetekkel szemben. Áprilisra a belső elhárítás (Direcțiunea Generală a Poliției) körrendeletet volt kénytelen kiadni a helyi hatóságok részére, amelyben „bandita elemek” által a Vörös Hadsereg képviselői ellen elkövetett „erőszakos cselekedetekre” hivatkozva kérték a helyi rendvédelmi és civil hatóság-

⁶⁹ Szépvíz nagyközség jegyzője jelentése a Szépvízi járás főszolgabírójának. Szépvíz, 1946. március 21. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 68.

⁷⁰ Csík vármegye főispánja, Bálint Mihály és a Fegyverszüneti Feltételek Teljesítését Ellenőrző Hivatal vezetője, Másody Elemér körlevele a két város (Csíkszereda és Gyergyószentmiklós) és valamennyi járási főszolgabírónak. Csíkszereda, 1946. május 3. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 235–236.

⁷¹ Szépvíz község előljárársága jelentése a Szépvízi járási főszolgabírónak. Szépvíz, 1946. július 16. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 206–209.

gok összefogását a szovjet állampolgárok védelmében,⁷² illetve a főispán külön rendeletben tiltotta a hasonló eseteket.⁷³

A kifizetések azonban nem mindig érkeztek a megígért módon. A szépvíziek például áprilisban arra hivatkozva mondták fel a további beszolgáltatást, hogy az 1946. január–április hónapokra beszolgáltatott tejet nem ellentételezték, illetve, hogy vajkészítő gép hiányában az egyre melegebb időben ellehetetlenült a tejtermék tárolása.⁷⁴ A központi hatóságok továbbra is tehetetlenek voltak, azonban ekkorra a döntéshozók arra juthattak, hogy felveszik a kesztyűt.

A helyi előjárókat a termények beszolgáltatásának elmulasztása esetén szabotázs miatt indított eljárással fenyegették meg a feletteseik, akik – a köznép ellenállását tapasztalva – úgy tudták ellátni a feladataikat, ha maguk is szabotázzsal fenyegették a beszolgáltatási kötelezettségüknek ellenszegülőket. Megdöbbenő, hogy milyen könnyű volt ezek alapján szabotázst elkövetni: a községek vezetői nem fogadhatták el a gazdától még azt sem, hogy a terményeiket (legyen az búza, árpa vagy rozs) azért nem tudják beszolgáltatni, mert még akkor sem lenne elég gabonája „a kenyérszükségleteire”, ha nem adná be, amije van, illetve maradt.⁷⁵ Ezzel párhuzamosan engedélyhez kötötték és bejelentési kötelezettséget írtak elő azok számára, akik a moldvai Neamț megyéből szarvasmarhát szerettek volna vásárolni.⁷⁶

⁷² Csík vármegye prefektusa (kormányképviselő) körrendeletének másolata. Csíkszereda, 1946. május 15. (román nyelven). RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 147.

⁷³ Csík vármegye prefektusa (kormányképviselő) körrendeletének másolata. Csíkszereda, 1946. május 15. (román és magyar nyelven). RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 165.

⁷⁴ Szépvíz előjárósága jelentése a Szépvízi járás főszolgabírójának. Szépvíz, 1946. május 22. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 150.

⁷⁵ Csík vármegye főispánja, Bálint Mihály és a gazdasági hivatal vezetője, Gondos István körlevele a két város (Csíkszereda és Gyergyószentmiklós) és valamennyi járási főszolgabírónak. Csíkszereda, 1946. január 9. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 34.

⁷⁶ Csík vármegye főispánja, Bálint Mihály és a gazdasági hivatal vezetője, Gondos István körlevele a két város (Csíkszereda és Gyergyószentmiklós) és valamennyi járási főszolgabírónak. Csíkszereda, 1946. január 16. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 47.

Megtiltották a cserekereskedelmet a búzával, rozsszal, árpával, zabbal, szójababbal és krumplival, és minden ilyen jellegű kereskedelmet igyekeztek az INCOOP (Institutul Național al Cooperăției – Nemzeti Szövetkezeti Intézet) ellenőrzése alá vonni.⁷⁷ Az intézkedés célja nyilvánvalóan az volt, hogy e termények évszázados hagyományokkal bíró cserekereskedelmét ellehetetlenítsék, ezáltal a terményfeleslegtől való megválás egyetlen járható útja a beszolgáltatás maradjon. Ennek hatásosságával kapcsolatban lehetnek fenntartásaink, a korszak (éppúgy, ahogyan napjaink) embere egyáltalán nem ódzkodott az államhatalmi rendelkezések kijátszásától. A rendeletek alapján mindenesetre nemcsak a kötelező beszolgáltatási részt kellett beadni, hanem a (közelebről meg nem határozott) „gazdaság szükségletén felül az egész termékfelesleget” is.⁷⁸

A nem is olyan régen felállt román hatóságokkal szemben széles körben elégedetlenek voltak a székelyek. Egész Csík vármegyéből érkeztek be egymás után a jegyzőkönyvbe vett visszaélések, amelyeket az 1945. március közepe után berendezkedő hatóságokkal szemben fogalmaztak meg. A Szépvíztől mintegy 60 kilométerre fekvő Gyergyóditróból például arról panaszkodtak 1946 januárjában, hogy a román szervek visszaélései olyan szintet értek el, hogy benne van a levegőben, hogy „a község lakossága [egy óvatlan pillanatban] megtámadja az őröt s nagy baj származik belőle”. A helyi hatóság tevékenysége szerintük nem terjedt ki másra, mint a politikailag aktívak felderítésére, kártyázásra a kocsmában, illetve az olyan visszaélésekre, mint a lefoglalt javak saját célra történő felhasználására. „Addig rend volt a faluban, míg ide nem helyezték őket, s azóta állandóan baj van” – foglalták össze a korábbi időszakban lényegében öngazdátshoz szokott ditróiak a problémájukat.⁷⁹

⁷⁷ A vármegyei gazdasági hivatal vezetője, Gondos István továbbította körlevél a vármegye minden helyhatóságához (román nyelven). Csíkszereda, 1946. április 9. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 153.

⁷⁸ A vármegyei gazdasági hivatal vezetője, Gondos István továbbította körlevél a vármegye minden helyhatóságához (román nyelven). Csíkszereda, 1946. március 26. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 169.

⁷⁹ A Romániai Magyar Népi Szövetség gyergyóditrói szervezete jelentése a Magyar Népi Szövetség vezetőségének címezve. Ditró, 1946. január 20. RO-ANR-

A szépvíziek 1946 márciusában szintén az önkényes megszállással kapcsolatban nyújtottak be felháborodott jelentést. Azt sérelmezték, hogy a Csíkszeredai Csendőrparancsnokság a szépvízi hatóságok vagy a kommunista párt, esetleg az MNSZ értesítése nélkül gyakorlatilag megszállta a települést, és különböző módokon bántalmazták, megalázták a reggel 6 órakor felvert lakókat. Katonainak és az ellenállás eszközeinek gondolt reflektorokat, rádiókat, fényképezőgépeket, sportfelszereléseket kerestek. Az összeharácsolt tárgyakat Ladó József udvarán gyűjtötték össze, majd zsákokba rakták, és a szerencsétlen házigazdával hordatták el az őrre. Jellemző, hogy még csak magyarul tudó tolmácsuk sem volt, így az „ellenőrzött” székelyek egy részének el sem tudták olyan nyelven mondani, amit mindenki értett, hogy hajnalok hajnalán milyen alapon és milyen céllal állítottak be hozzájuk.⁸⁰

Az MNSZ mindenesetre törekedett formát adni a panaszáradatnak azzal, hogy kérte, írják le a pontos tényállást, rögzítsék a rendelkezésre álló határozatszámokat, csatolják az ügyek helyben történő elintézésének lehetetlenségét bizonyító iratokat stb. Nyomást igyekeztek gyakorolni ezáltal a központra, a panaszok felvállalásával elérni, hogy a magukat túlkapásokra ragadtatókra Bukarestből szóljanak rá.⁸¹

1946. szeptember 30-án arról értesítette a községi elöljárókat Bakcsy Ádám Szépvízi járási főszolgabíró, hogy „a szovjet csapatok, egységek és egyesek [sic!] élelmezési ellátása a szövetséges csapatok központi bizottsága által történik”, és így „élelmezéseiket csak a központ útján kaphatják meg”,⁸² amivel véget vetettek a helyi lakosság ilyen célú közvetlenül sarcolásának.

HR-F-00606-1946-1. f. 1.

⁸⁰ A Romániai Magyar Népi Szövetség szépvízi szervezete jelentése a Magyar Népi Szövetség vezetőségének címezve (román nyelven). Szépvíz, 1946. március 26. RO-ANR-HR-F-00606-1946-1. f. 7.

⁸¹ Az MNSZ szervezeteinek működéséről készült 38. sz. körlevél. Kolozsvár, 1947. február 7. RO-ANR-HR-F-00606-1947-1. f. 84.

⁸² Dr. Bakcsy Ádám, Szépvíz járás főszolgabírójára körlevele valamennyi községi elöljáróságnak. Csíkszépvíz, 1946. szeptember 30. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 261.

Valószínűleg azonban az egész időszakra jellemző volt, amit az MNSZ központjának szánt jelentésében Vargancsik Lajos még 1945 őszén óvatosan megfogalmazott. Akkor az MNSZ munkájáról adott beszámolójában a Csík megyei falvak hangulatát a következőképpen írta le: „A falvakban általános bizalmatlanság uralkodik, sokat kell adjon a falu és keveset kap – nem lát maga mellett védőt, akibe bízik.”⁸³

Összefoglalva, a szovjet-román fegyverszüneti egyezmény 10., 11. és 12. paragrafusaira hivatkozva a berendezkedő román hatóságok megkezdték tehát a Románia által megkapott Észak-Erdély részének számító Csík vármegye amúgy is kimerült tartalékainak a lefölozését. Mivel 1945. október 1-jétől beszüntették a jóvátétel céljaira történő állatrekvirálásokat és a vásárlásokat szorgalmazták, a jóvátételhez feltétlenül szükséges állatok és javak megszerzése érdekében a központi hatóságoknak finomabb eszközökhöz kellett nyúlniuk: betiltották egyes terményekkel a cserekereskedelmet, korlátozták bizonyos termények kivitelét a megyéből és prémiumokkal igyekeztek ösztönözni a beszolgáltatásokat. A SZEB Csík vármegyei parancsnokságát szintén a helyieknek kellett ellátniuk.

Mindezek mellett kijelenthető, hogy a vármegye erőforrásainak a kiszipolyozása nem lépett át egy bizonyos mértéket, és nem tért vissza a korábbi időszak vagyontalanságának az időszaka sem. A begyűjtött javakat és állatokat azonban nem mindig fizették ki, emiatt nőtt az elégedetlenség, ami csak erősítette a frissen felállt román hatóságokkal szemben a bizalmatlanságot. A helyiek a szabályok kijátszásával és a hatóságok kész tények elé állításával kísérleteztek. A tehetetlen és folyamatosan szabotázsvádakkal illetett vármegyei és helyi hatóságok kellemtelen helyzetbe kerültek, de megpróbálták egyensúlyozni az egyre növekvő népharag és a mind fokozódó felettesi frusztráció és fenyegetések között.

⁸³ Vargancsik Lajos, az MNSZ Csík megyei titkára jelentése az MNSZ októberi munkájáról. Csíkszereda, 1945. október 27. RO-ANR-HR-F-00606-1945-1. f. 138.

Az 1946-os aszály és az azt követő éhínség

Az élő állatokért és a terményekért a lakosság tehát pénzbeli juttatást és gyapotot kapott, miközben a beszolgáltatásokat felpörgetendő, a szarvasmarhákkal, illetve a gabonafélék egy részével és a burgonyával történő kereskedést is nehezítették, adott esetben egyenesen korlátozták. A szabadkereskedelem betiltásával párhuzamosan a terményekkel való kereskedést korlátozták, illetve a gyűjtőpontokra szűkítették, így a hatóságok biztosak lehettek abban, hogy a Szovjetunióba exportálandó mennyiségeket teljesíteni tudják.

A lakosságtól a háború pusztításait követően begyűjtött állatok és termények valószínűleg nem járulnak hozzá a katasztrófához, ha nem üti fel a fejét tavasszal a szarvasmarha-állományban száj- és körömfájás,⁸⁴ ami adott esetben az egyedek pusztulásával jár és a tejszámokat nagyon megcsappantja. A problémákat a Román Királyság keleti és déli felén (Olténia kivételével) emberemlékezet óta nem látott nyári aszály tetézte, ami a legyengült állatállomány megtizedelésével járt. Bár a beszolgáltatásoknak nyilván senki nem örült, a szárazságot követő éhínség nem magyarázható csupán ezzel – mégis biztosak lehetünk abban, hogy az a helyzetet súlyosbító tényezők közé tartozott. Korabeli adatok alapján az aszály következtében az ország 58 megyéje közül 26-ban még a legszükségesebb emberi és állati élelem sem termelt meg. 22 megye termelt annyit csak, hogy eltartsa magát, míg 10 esetében várható volt, hogy a többi megye számára exportálni is lehetősége lesz.⁸⁵

A szakirodalomban mélységében fel nem dolgozott aszálykatasztrófa⁸⁶ emléke mai napig eleven a székelyföldi idősebb gene-

⁸⁴ A korábbi időszakból Csík megyét és a Szépvízi járást is érintő jelentősebb száj- és körömfájásjárványról, amely kárt okozott az állatállományban, 1939 nyarán adtak hírt. Csíkban ismét lehet állatvásárokat tartani. *Ellenzék*, 1939. szeptember 28.

⁸⁵ Aszálykatasztrófa Romániában, 1946. szeptember 16. HU-MNL-OL-XIX-A-1-n-1946-3214.

⁸⁶ Az 1946-os éhínség kérdésével főként a román szakirodalom foglalkozott, ismereteim szerint a témáról nem készült átfogó feldolgozás. Az éhínség moldvai eseményeit tárgyalja: Alexandru D. AIOANEI: Foamete și speculă

ráció emlékeiben. „1946-ban volt a nagy szárazság. Na, az aztán nagyon megrántotta a népet, mert nem volt, ahova menni, nem volt, amit venni. Nem termett semmi, az állatok se volt, amit egyenek. Biharba mentek [az emberek], éhségvonatokon, *tren de foame*⁸⁷ volt reá írva. Biharba jó idő volt, volt termés s a mezőgazdasági munkákba mentek segíteni. Emlékszem, apám hozott kukoricát, kukoricalisztet, cseresznyét, ami ott megtermett, mindenkől hozott. Úgyhogy ezzel pótoltuk, amit lehetett. Viszont a kenyér az erősen nagy probléma volt. Borsóból is volt, aki csinált, megpróbálkoztak. Pityóka se termett, patakok is kiszáradtak” – emlékezik vissza a madéfalvi születésű Bálint Erzsébet az idős szak megpróbáltatásaira.

„Szomszédasszony mondta anyámnak, gyermeke kéri a kenyeret, de nincs. Azt mondta, ha nincs, akkor is megeszí. Ilyen volt. Cérnával mérte anyám meg a kenyeret, amit kölcsönadott. Mindig az ablak párkánya mellé akasztotta a cérnát, hogy tudja, kinek adott, hogy amikor majd az visszahozza, lehessen tudni,

în Nordul Moldovei în primii ani de după al Doilea Război Mondial [Éhínség és spekulánsok Észak-Moldvában a második világháború után]. In: Iulia-Alexandra OPREA (red.): *Consemnări despre trecut. Societate și imagine de-a lungul timpului* [Feljegyzések a múltból. Társadalom és a reprezentáció az idők folyamán]. Editura Presa Universitară Clujeană [Kolozsvári Egyetemi Kiadó], Kolozsvár, 2015, 301–311. (Online: https://www.academia.edu/49363990/Foamete_%C8%99i_specul%C4%83_%C3%AEn_Nordul_Moldovei_%C3%AEn_primii_ani_de_dup%C4%83_al_Doilea_R%C4%83zboi_Mondial Letöltve: 2024.12.17.); Dorin DOBRINCU: Fuga de foamete. Migrații temporare din Moldova în vestul și sudul României, 1946–1947 [Menekülés az éhség elől. A Moldvából Dél- és Nyugat-Romániába irányuló időszakos migrációs áramlatok, 1946–1947]. In: *Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european* [Migráció, állami politika és nemzeti identitás a romániai és európai térségben]. Coordonator Victor SPINEI, vol. I, Ipostaze istorice ale mișcărilor de populație și modele identitare etnolingvistice actuale [Népmozgások történeti képei és a jelenkori néprajvi identitások], editorii Flavius SOLOMON, Alexandru-Laurențiu COHAL, Leonidas RADOS. Editura Academiei Române, București, 2019. 313–336.; Dorin DOBRINCU: A Famine Like No Other. The Swedish Rădda Barnen Society and Its Assistance to the Children of Eastern Romania, 1946–1948. In: Andrei CUSCO–Favius SOLOMON–Konrad CLEWING (eds.): *Migration and Population Politics during War(time) and Peace(time) Central and Eastern Europe from the Dawn of Modernity to the Twentieth Century*. Editura Mega, Cluj-Napoca, 2021.

⁸⁷ Azon vidékekről, amelyeket nem sújtott az aszály, gabonaszállítványokat irányítottak segélyként az éhező emberekhez – ezeknek a neve szintén éhségvonat volt.

mennyit kell. De legtöbbször nem mérődött vissza. Egymást nem csapták be akkor az emberek” – mesélte.

Élénk emlékei voltak az 1947-es év tavaszáról is: „Az 1947-es év azért volt nehéz, mert ha 1946-ban nem termett, akkor... Emlékszem arra, hogy édesanyámmal mentünk a mezőn júniusban s magyarázta, hogy most virágzik a rozs. Ilyenkor a legédesebb a kenyér, mert akkorra minden elfogyott, s azzal kellett kihúzni a friss termésig, [amivel lehetett].

Emlékszek, hogy milyen élénk volt minden, a száraz év után. Leszedtük a frissen kinőtt, éppen érett búzát. Láng fölé tartottuk, leperzseltük a kalászt róla, s akkor kisüroltuk és megettük a finom, puha magokat. Ha nem volt kukoricaliszt, árpából főztek puliszkát, az olyan fekete volt, [de] tejjel meg lehetett enni. Ha van egy tehén, azt lehet fejni, van, amit megenni a puliszkához.

Egyszer édesapám nagybátyámmal erdővágást vállalt kint a Hargitán, s elmentek, édesanyám úgy búsulta, mert semmit se tudott felpakolni. Kenyér nem volt. Bitangrozsból (?) sütöttek kenyeret, azt vitték ki nekik” – mesélte.⁸⁸

Balázs Péternek is inkább az maradt meg, hogy az emberek akkor is feltalálták magukat, és ahogyan tudták, úgy oldották meg a helyzetet, még ha voltak is az időszaknak áldozatai.

„A család meg tudta oldani, de volt olyan is bőven, aki nehezebben, aki éhezett. Meg is haltak gyermekek, például a nem messze lakó Bocskor család gyermekei (9 gyermek volt) a tifusz miatt majdnem mind meghaltak. Éhség miatt legyengültek, s aztán jött a tifuszjárvány, s mind meghaltak. Egy maradt életben, Borcsa néni. Édesanyának sokat segített aztán a házimunkába és a mezőn.

Én emlékszek, 1947-ben ez a János György Antal – ezelőtt is fogadta meg édesapám – azért kaszált és azért dolgozott egész nyáron, hogy adjanak enni. Édesapám hordta a gabonát [Biharból], s volt liszt. Szegénység volt, borzasztó szegénység. Akinek volt egy tehene, annak nagyobb tartaléka volt. De a te-

⁸⁸ Interjú Bálint (született Péter) Erzsébettel. Szépvíz, 2023. június 2. (A hangfelvétel a szerző tulajdonában.)

henek es lefogytak volt, kényszervágás volt. Vagy levágtuk őket, vagy étlen dögöltek.”⁸⁹

Az éhínség után született Kovács Gizella hasonlóképpen emlékezett az időszakra azok alapján, amit az azt megélők meséltek: „Az állatok, a majorság az udvaron hulltak el. Édesapám fogta magát, fákat vágott az erdőből, s azokkal elment Biharba. Ilyen szőlőtőkékhez való karókat vitt, cserében két-három zsák gabonát szerzett, hogy legyen mit enni.

A káposztásföldet kaszálták körbe, hogy a tehén legalább egyedül megmaradjon.⁹⁰ A tehén azért is fontos volt, hogy legyen tej a gyermekeknek. Nem volt elég a háború, jött a szárazság is.”

Antal Imre az iparos termékek felértékelődését idézte fel: „Elvitték [amit tudtak] Biharba, mert pénz nem nagyon volt. Kézimunkát, csergét.⁹¹ Cserélték gabonára. Az iparosok vitték a lábbelit. A lábbelit, ingeket lehetett eladni, elcserélni. A lábbeli ment a legjobban.”⁹²

Gyimest még a csikiaknál is súlyosabban érintette a szárazság. „Az állatoknak nem volt mit enniök, a múlt évről takarmány nem maradt, s így azok gondozása igen nagy nehézségekbe ütközött” – adtak számot a természeti csapás mértékéről a középlokiak még júniusban.⁹³ Augusztus elejére még drámaibb lett a helyzet, fel sem merült, hogy a beszolgáltatásokat tudják teljesíteni: „Kihágási jegyzőkönyvet is ezen okok miatt nem készítettük el. Azok elkészítése különben is igen nagy nehézségekkel jár[na], mivel majdnem az egész faluról, tehát több mint 600 drb. jegyzőkönyvet kellene felvenni, amelyeknek az elkészítéséhez nem áll rendelkezésünkre elegendő munkaerő.”⁹⁴ „A lakosok, ha minden egyes tehéntulajdonost börtönbe visznek, sem tudnak

⁸⁹ Interjú Balázs Péterrel, Szépvíz, 2023. július 21. (A hangfelvétel a szerző tulajdonában.)

⁹⁰ Szépvízen nagy hagyománya van a káposztatermesztésnek. A káposztásföldeket keskeny füves pázsint választja el.

⁹¹ Cserge – gyapjúból készült bolyhos vastag szőttes.

⁹² Interjú Kovács (született Balázs) Gizellával. Szépvíz, 2023. július 26. (A hangfelvétel a szerző tulajdonában.)

⁹³ Gyimesközéplok község előljárósága jelentése a Szépvízi járási főszolgabíróknak. Gyimesközéplok, 1946. június 14. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 131.

⁹⁴ Gyimesközéplok község előljárósága jelentése a Szépvízi járási főszolgabíróknak. Gyimesközéplok, 1946. augusztus 2. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 132.

vajat beadni” – írták Gyimesbükk előjárói 1946. augusztus 11-én.⁹⁵ Gyimesfelsőlokról augusztus 4-én a következőket jelentették: „a lakosság állataival távoli havasokra vonult, hogy ott ételmezt találhasson. A kevés tejet a gazdasági munkák végzése alkalmával kénytelen volt a lakosság elfogyasztani más ételmisszer hiányában.”⁹⁶

Szépvízen sem volt jobb a helyzet. „A nép az aszály [miatt] és kereseti lehetőség hiányában a legnagyobb elkeseredettségben áll a jelen pillanatban is, a szervezési munkát félre teszik elvtársaink, minden [energiát] a beszerzésre és az ellátásra fordítanak. A feketézők, kihasználva a szegény embereket és a törvényeket kijátszva élnek vissza a szabadságjoggal [?]. A nép rendezett közellátást [szeretne] [...]. A marhaállomány és a sertésállomány veszélynek van kitéve, takarmány nagy hiánya miatt, az állataikat elvesztesztetik” – olvasható az akkori közállapotokról egy jelentésben, amit a szépvízi kommunista vezetők, Gergely és Derzsi láttak el kézjegyükkel.⁹⁷

Az éhínség időszaka még a vetőmagokat is felemésztette, így Csík megye e téren a korábbi évekhez viszonyítva is több segílyre szorult. A megyei mezőgazdasági kamara útján 26 vagon vetőmagot osztottak ki, amit néhány vagon here, kender és lenmag kiosztása követett.⁹⁸ A román kormány az aszály következményeinek leküzdésére tárcaközi bizottságot, megyénként pedig aszálybizottságokat állított fel, amelyek népkonyhákat működtettek, miközben több városban ételmisszerjegyre adták már csak a kenyeret. Az aszály által nem sújtott romániai vidékeken gyűjtések indultak, az éhínség idejére szervezeten fogadták be az ott lakók az éhínség sújtotta régiók, köztük a székelyföldiek gyermekeit.⁹⁹

⁹⁵ Gyimesbükk község előjárósága jelentése a Szépvízi járás főszolgabírájának. Gyimesbükk, 1946. augusztus 10. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 128.

⁹⁶ Gyimesfelsőlok község előjárósága jelentése a Szépvízi járás főszolgabírájának. Gyimesfelsőlok, 1946. augusztus 4. RO-ANR-HR-F-00080-2. f. 129.

⁹⁷ Jelentés az RKP Szépvízi járási politikai helyzetéről. Szépvíz, dátum nélkül. RO-ANR-HR-F-00602-1946-3. f. 1.

⁹⁸ 95 százalékban elvégezték az őszi vetést. *Szabad Szó*, 1946. november 25.

⁹⁹ Újabb jelentések az aszályhelyzetről. HU-MNL-OL-XIX-A-1-n-1946-3545. 8–14.

Egy 1946 őszi jelentés alapján az események hatására a magyar kormány, illetve a társadalmi és egyházi szervezetek is mozgósultak. A magyar állam ekkor 1000 vagon kukoricát szállított Románia részére, amiből 200 vagon a Magyar Népi Szövetség kapott a Romacom gazdasági vállalaton keresztül, hogy a segélyszállítmányból biztosan jusson az erdélyi magyaroknak is. Jellemző, hogy a kivándorlás megint fokozódott, és az Erdély kiürülésétől folyamatosan tartó magyar kormány kérte a határzár megerősítését.¹⁰⁰

A MNSZ a kialakult súlyos helyzetre tekintettel beadványban kérte a mezőgazdasági terménybeszállítás alóli mentesítést, a beszolgáltatott termények értékének takarmányban történő visszajuttatását a gazdákhhoz, a mezőgazdasági adó leszállítását és a takarmánynövények árának a fixálását az érintett vármegyékben, amit az említett tárcaközi bizottság bevett a munkatervébe.¹⁰¹ Végül a helyzetre a sajtóhírek alapján maga a Szovjetunió is reagált, és elengedték az 1946-ban leszállításra előirányzott gabonamennyiséget.¹⁰²

A tél ugyancsak nehéz volt, a híradások szerint különösen a gyimesieket viselte meg, de az egész járás megszenvedte. A járás frissen kinevezett főszolgabírája, Anghy István már a következő téltől félve vázolta a területi egység viszonyait Holló Ernőnek, a marosvásárhelyi *Szabad Szó* újságírójának 1947 májusában: „A járáshoz – amelyben mintegy 24 166 lélek él – kilenc község tartozik, havasi településeivel együtt. Ehhez a nagy lélekszámhoz alig 4633 hektár vetésterület tartozik, ami elenyészően csekély. [...] az emberek megértették, hogy elsősorban saját magukra kell támaszkodniuk. Az egyes községek igyekeztek ellátni magukat. Azonkívül a kevésből is – inkább nélkülöztek – de vetésre félretettek.” Ennek ellenére a járásiak megsegítésére a központi kormányzat újra vetőmagot kellett, hogy kiutaljon.

¹⁰⁰ Mikó Tibor jelentése az erdélyi magyarság helyzetéről 1946 őszén. HU-MNL-OL-XIX-A-1-n-1946-3344. 2.

¹⁰¹ A székelyföldi aszály (jelentés), 1946. szeptember 20. HU-MNL-OL-XIX-A-1-n-1946-3214. 3.

¹⁰² Újabb jelentések az aszályhelyzetről. HU-MNL-OL-XIX-A-1-n-1946-3545. 8–14.

Mit lehetne ilyen körülmények között csinálni? A főszoigabiró válasza a juhtenyésztés. „Bizony, itt a szántóterületek csekély-sége miatt a jövő az állattenyésztésen áll, vagy bukik. A vidék állat-, különösen juhtenyésztésre kiválóan alkalmas. Sajnos, az állatállomány a háború következtében igen megcsappant. A legtöbb gazdának alig három-négy juhra telik. A juhállomány egy-tizedére apadt le. Hiányoznak az apaállatok” – mondta Anghy az újságírónak, mintha csak a háború csappantotta volna meg a juhállományt, és ne játszottak volna a kialakult helyzetben komoly szerepet az azt követő zabrálások, illetve mintha a vissza-élésektől egyáltalán nem mentes fegyverszüneti beszolgáltatások meg se történtek volna.

A már évek óta tartó nélkülözés miatt a járásban betegségek ütötték fel a fejüket, újra hastífusz tombolt, miközben egyes orvosok – mint a már említett szépvízi Liviu Hurubeanu – nagyrészt ingyen rendeltek. Az emberek a nélkülözésben újra megtanultak összefogni, amit a hatóságok is szorgalmaztak. „Megható eseteket hallunk, hogy a régi kaláka-rendszert milyen megértéssel vezették ismét be. A főszoigabiróság ilyen irányú rendeletét mindenki magáévá tette. A hadifoglyok hozzátartozóinak, özvegyei-nek, nincsteléneknek a földjeit a szomszédok munkálták meg” – számolt be Holló.

A románok által kisebb arányban lakott járás nemzetiségi viszályait Holló egy örökzöld klisével írta le, szerinte „a két nép igen jól megérti egymást, s még jobban megértene, ha uszítók nem lennének”, majd ezt egy csügési esettel példázta, amibe bele volt csomagolva az egy tőről fakadt testvérnép mítosza. „Csügésen vannak ellentétek. Okozójuk két testvér: egyik Crăciun Pavel, másik Karácsony Károly. A két testvér megosztja a népet. Valami régi vagyon ügy miatt állandóan hadakoznak egymással. Legutóbb egy békéltető bizottság járt kint Csügésen, s a két testvér-viszálykodót sikerült is kibékíteni. Néhány napra. Azután kezdtek előlről” – írta.¹⁰³

¹⁰³ HOLLÓ Ernő: Kalákában segítik egymást a szépvíziek. *Szabad Szó*, 1947. május 19.

Összességében vizsgálva az időszakot látható, hogy az 1944 nyárutója és 1946–1947 tele közötti időszak minden negyed-évére jutott válság, ami komoly hatással volt a szépvíziek, illetve az egész Szépvízi járásban lakók életére. A hadi események meneküléssel jártak, a frontátvonulás veszteségeit pedig újabb megpróbáltatások követték. A vagyon- és létbizonytalanság megszűnte után az újjáépítési erőfeszítések mellett a szovjet és a román hadsereg ellátásán túl a szovjet–román fegyverszüneti egyezmény teljesítésére összegyűjtött javak mind kevesebbel hagyták a székelyeket. A kezdetben még rekvirált, majd pénzzel kifizetett beszolgáltatott termények és a felvásárolt állatok miatt keletkezett hiányt marha száj- és körömfájás járvány, majd egy régóta nem tapasztalt aszály súlyosbította 1946-ban. A felhalmozott készletek elapadása és a természeti csapás együttesen okozta az egyébként Románia nagy részét sújtó éhínséget, ami bizonyos vidékeken még az év telén is érezte hatását.

Aki tehetett, az aszály által nem sújtott Biharba ment, ahol vagy munkaerejét, vagy ipari és népművészeti cikkeit ajánlotta fel az otthon maradtak túlélését biztosító ételért. Rövid időre az ügyeskedők fénykora és az átlagosnál jobban kiszolgáltatottak még sötétebb ideje jött el. Az emberek javait feketézők vásárolták fel, a kevésbé mobilisak volt, hogy éhbérért szegődtek szolgálatba. Ugyanakkor az se volt ritka, hogy a bajban összefogtak a székelyek. Egymást ugyan segítették, de a központi hatóságoknak oly fontos beszolgáltatásokat igyekeztek kijátszani.

Az éhínséget minden bizonnyal nem szándékosan idézték elő, az abból való kilábalást, a segélyek megszervezését az állam, ha nem is nagyon határozottan, de segítette, de talán nem a kellő mértékben. 1946–1947 tele még a korábbinál is rosszabb helyzetben találta a lakosságot, újabb járványok ütötték fel a fejüket és a gazdasági tartalékok maradéka is elolvadt.

Trianon másodszor

A politikai helyzetet még 1946-ban sem látták túl rózsásnak a szépvízi kommunisták vezetői. Jelentésükből kiderül, hogy „re-

akció”-n főként a járás papságát és a „nagygazdákat” értették. A helyi kommunistákat gyakran érte az a vád, hogy a magyarokkal szemben a románokat pártolták, és az érveiket főleg azzal separték le az asztalról, hogy ők mind „oláhok, akik eladják Erdélyt”. Erdély „eladásának” a kérdése volt a fő téma, amivel a korábban említett módon leváltott MNSZ-vezetők is érveltek a választási részvétel mellett, és a „helyes irányt” ismerő kommunista vezetők arra panaszkodtak, hogy bármilyen témában hívtak össze gyűlést, ez volt az első, amit nekik szegeztek. Olybá tűnik, a szépvízi kommunisták már ekkor biztosra vették az egy évvel később aláírt párizsi békeszerződésben foglaltakat, azaz azt, hogy Észak-Erdély a nemzetközi jog szempontjából Románia része lesz, és azt hangsúlyozták, hogy szerintük csakis a „párisi béke kihirdetése nyugtatná meg a népet”.¹⁰⁴

Az MNSZ csúcsvezetősége ugyanezt az álláspontot képviselte, hiszen a szervezet ügynevezett százas intézőbizottsága Marosvásárhelyen még 1945 novemberében kiadta a később hírhedtté vált és számos erdélyi előljáró, valamint az egyszerű emberek körében is felháborodást kiváltó nyilatkozatot, amellyel a még nem lezárt békekongresszus idején „hitet tesz a román népi demokráciával kötött szövetsége és a széles körű demokratikus alapon álló Groza-kormány iránti bizalma mellett”.

A nyilatkozat kiadását szorgalmazók még az ominózus ülésen azzal érveltek, hogy a revíziós politika *önmagában* fasiszta jellegű, és a kiáltványt ellenzők nem kevesebbet kockáztatnak, mint hogy a „román reakció a magyarságot kidobja erről a földről”,¹⁰⁵ mint Közép- és Kelet-Európában számos helyen történt. Később az MNSZ egyik vezető politikusa, Bányai László Észak-Erdély hovatartozásának kérdésében egy „minden nemzetközi szerződésnél erősebb iránymutatóra”, Sztálinra hivatkozott. A marsall ugyanis még 1945. március 8–9-én váltott táviratot Grozával,

¹⁰⁴ A keltezés nélkül fennmaradt szövegből kiderül, hogy az valamikor 1946 nyarán vagy őszén, még az általános választások dátuma, november 19. előtt keletkezett. Jelentés az RKP Szépvízi járási politikai helyzetéről. Szépvíz, dátum nélkül. RO-ANR-HR-F-00602-1946-3. f. 1.

¹⁰⁵ VINCZE Gábor: A Magyar Népi Szövetség válsága. *Magyar Kisebbség*, 1999/2–3. 398–431.

amelyben az országészbe bevonuló közigazgatásért cserében „rendet és csendet” kért Erdélyben, valamint azt, hogy tartsák tiszteletben a nemzetiségek jogait.¹⁰⁶ Bányai annyiban biztosan nem tévedett, hogy azt, hogy mi fog történni a térségünkben, ekkor nem más határozta meg, mint az Erdélyt is fegyverrel elfoglaló szovjet hatalom.

Mint ahogyan Bányai és Kurkó egy magánbeszélgetésen Gyöngyössy István miniszteri osztálytanácsosnak mondták egy Nékám Sándornak, a bukaresti Magyar Misszió vezetőjének 1946 februárjában írt jelentés alapján, az MNSZ-nek „reálpolitikát” kellett folytatnia, és ez akkor már végképp a fennálló, de facto véglegesült helyzethez való alkalmazkodást jelentette. „Nem vitás, hogy Kelet-Európában a Szovjetunió az a hatalom, amelynek az akarata elsősorban érvényesülni fog. A Szovjetunió pedig népi demokráciát akar ezen a területen teremteni, és nyilván az a nép fogja elnyerni a leginkább a Szovjetunió támogatását, megbecsülését és ezáltal a legkedvezőbb helyzetet is, amelyik a legjobban alkalmazkodik a Szovjetunió ezen elgondolásához, és a leghatékonyabban igyekszik azt megvalósítani. Az erdélyi magyarságnak is ebbe az irányvonalba kell beállnia, ha boldogulni akar” – foglalta össze a hallottakat Gyöngyössy.¹⁰⁷

Bár nem tudni, mennyire lehetett ténylegesen komolyan venni, de például azt is tagadták, hogy az MNSZ-t érő korabeli és mai napig visszhangzó vádaknak megfelelően a román területi integritás mellett horgonyozott volna le a szervezet. Azonban hangsúlyozták, hogy az MNSZ politikusainak nem lehetett a szemére vetni Erdély Romániához kerülését, hiszen az „a múlt magyar rezsim bűnös politikájának” az eredménye volt. Határozottan el-leneztek ugyanakkor Erdély újbóli megosztásának az ötletét.¹⁰⁸ Nem nehéz belátnunk, hogy mik következtek ebből.

Az akkori romániai magyar politikai nyilvánosságban mindezenekre nem lehetett másról beszélni, mint a szovjetek ga-

¹⁰⁶ Bányai László: *Harminc év. Jegyzetek a romániai magyarság múltjáról*. Állami Könyvkiadó, Bukarest, 1949. 92.

¹⁰⁷ Gyöngyössy István miniszteri osztálytanácsos által írt napi jelentés, 1946. február 27. HU-MNL-OL-XIX-A-1-n-1946-971. 5.

¹⁰⁸ Uo.

rantálta szabadságról és békéről, illetve a Groza-kormány biztosította jogegyenlőségről. „A Groza-kormány békét akar. Ezért működik együtt a Szovjet-Unióval, amely nem mint győző viselkedik Romániával szemben, hanem mint barát és szövetséges. Románia a Szovjet-Unió támogatásával teremti meg új, demokratikus állami létét. Minden remény megvan arra, hogy ez az ország a dolgozók és az együttélő népek szabad hazája lesz. A nehézségek átmeneti jellegűek és azok a demokrácia fejlődésével végképp megszűnnek” – mondta például a marosvásárhelyi 1946. május 1-jei ünnepségen Pop József, a kolozsvári Egységfront nevében.¹⁰⁹

Az 1946-os romániai választások – melyek részletesebb elemzése itt nem cél – azt mutatták meg, hogy az MNSZ bírta az erdélyi magyarság bizalmát. Az új, kialakulóban lévő rendszerben 29 képviselőt tudott küldeni a kommunistákkal szövetséges párt a román nemzetgyűlésbe. A fentebb vázoltak fényében talán nem meglepő, hogy annak a lehetősége, hogy a párt a még alá nem írt békeszerződésre hivatkozva ne induljon a választásokon, fel sem merült. Továbbra is úgy tűnt, az MNSZ vezetői számára egyértelmű volt, hogy a román politikai rendszer elfogadásának nincs valódi alternatívája. Csík vármegyében ekkor Kurkó Gyárfást, Szentmiklósy Ferenc római katolikus tanárt és Miklós Antal, illetve László István földműveseket választották meg az MNSZ színeiben. Az MNSZ Csík vármegyében 63 975 szavazatot kapott, szemben a Demokratikus Pártok Blokkja 7768, a Maniu-féle parasztpárt 5345 és a Lupu-féle parasztpárt 2491 szavazatával.¹¹⁰

Végül kismértékű – a magyar fél kárára történő – módosítással a trianoni Magyarországot visszaállító és ezzel a *de facto* már románok által adminisztrált Észak-Erdélyt nemzetközi jogilag is a Román Királyságnak juttató párizsi békeszerződést 1947. február 10-én írták alá.¹¹¹ Mint a korábbiakban is láttuk,

¹⁰⁹ Az új feladatok vállalásának jegyében ünnepelte meg Marosvásárhely a második szabad május 1-ét. *Szabad Szó*, 1946. május 1.

¹¹⁰ Romániai magyar nemzetiségű képviselők életrajzi adatainak feldolgozása. HU-MNL-OL-XIX-A-1-n-1946-3431.

¹¹¹ A békeszerződésnek bőséges magyar, román és nemzetközi történeti szakirodalma van. Lásd például: ROMSICS Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006. Erdélyi vonatkozásban pedig: ROMSICS Ignác: *Erdély elvesztése (1918–1947)*. Helikon Kiadó, Budapest, 2018.

a békeszerződés ügye nagyon is izgatta a székeleyeket, bár kétégeik a kimenetel felől nem nagyon lehettek. Aki tehette, még azért igyekezett kiszökni az ezúttal véglegesnek ígérkező újabb román világból – ilyen céllal ezrek jelentek meg a román–magyar határon. Továbbá olyan hírek keringtek, hogy Romániából még másfélmillió embert fognak a Szovjetunióba hurcolni kényszer-munkára,¹¹² és emiatt is sokan igyekeztek a határ túlsó felére kerülni. Hogy ki állt ezeknek a híreszteléseknek a háttérében, nem tudni, de az nyilvánvaló, hogy az új román állam területén a lehető legkevesebb számú magyart látni akarók malmára hajtották a vizet.

A már eleve a román állam keretei közé kerülő Észak-Erdély forгатatókönyvével készülő MNSZ vezetősége ezzel szemben azt hangoztatta, hogy az ODA tagjaként olyan minőségű munkát végzett, amivel „hozzájárult az ország demokráciájának a megerősítéséhez”, és hogy a többi „demokratikus” párttal együtt tárgyalta azokról a határozatokról, amelyek az „itt élő” magyarságra is vonatkoztak – tehát Erdélyt elhagyniuk szükségtelen, sőt káros lenne.

Az 1947. február 28-i Csík megyei MNSZ végrehajtó-bizottsági ülésen Mezei Lajos országos szervezeti felelős¹¹³ a következőképpen utasította nyugalomra a szervezőket: „fel kell világosítani fiainkat, hogy egy bizonyos reakciós csoport próbálkozik az ilyen értelmű rémhírekkel, mert akarja a magyarság erejét gyengíteni. Ami a béketárgyalásokat illeti, egy pont érdekel bennünket, [hogy az] az itt élő magyarságnak [biztosítsa a] jogegyenlőségét”.¹¹⁴ Mint jól tudjuk, az 1947. február 10-én aláírt békeszerződéshez a trianonival szemben nem tartozott semmi hasonló kitétel, ez inkább csak a szocializmus általános és a Groza-kormány ködös ígérete volt.

¹¹² Ebben az időszakban az el nem hurcoltak számára jellemző módon a kényszermunka helyreállítási munkákat jelentett.

¹¹³ Mezei két világháború madoszos tevékenységéhez lásd: FÖCZE János: I. m.

¹¹⁴ A Csík megyei MNSZ-ülés jegyzőkönyve. Csíkszereda, 1947. február 28. RO-ANR-HR-F-00606-1945-1. f. 126–127.

A betagozódás forгатókönyve

Az 1945–1947 közötti szépvízi események bemutatása lehetőséget nyújt a korszak nagyobb szinten zajló folyamatainak, illetve az átmeneti időszak bizonytalanságainak a mikroszintű vizsgálatára, valamint hozzásegíthet a korszak mélyebb megértéséhez. Nézzük tehát, hogy miként viselték a szépvíziek az átmeneti időszak bizonytalanságait, és hogy mennyiben segítette a román államot a válságok sorozata abban, hogy a települést eredményesen betagozhassa az új uralmi rendszerbe.

Mint láttuk, a frontátvonulás után rövidesen megalakult a helyi Magyar Népi Szövetség, majd a kommunista sejt, amely a központ támogatását és korlátlan erőforrását élvezve egyre nagyobb befolyásra és jelentőségre tett szert. Jól megfigyelhető, hogy – miközben az MNSZ vezetői és ideológusai közel álltak a kommunista párthoz – az MNSZ helyi szervezete főként a nem kompromittálódott egyházi és világi elit befolyása alatt állt. Ebből is adódott az, hogy a szépvízi kommunista sejt kihivásként fogta fel a működésüket, és arra törekedett, hogy átvegye az irányítást a szervezet felett.

A Maniu-gárdisták okozta veszély, az Észak-Erdélyt fenyegető polgárháborús hangulat feloldását a szovjetek jelentették, akik a még rendszeren be sem rendezkedett román adminisztráció kiparancsolásával relatív nyugalmat biztosítottak a kisebbségieknek, és a kitelepítésük gondolata is lekerült a napirendről. A román állam kulturális elnyomását az első világháborús tapasztalatok nyomán jól ismerő, és frissen súlyos atrocitásokat elszenvedett helyi magyarság számára mindez fellélegzést hozott. Szubotin őrnagy történetéből is ezt olvashatjuk ki. A történet érdekességét az adja, hogy felsejlik belőle az átmenet időszakának különös viszonyrendszere: a székelyek minden jel szerint mélységesen szimpatizáltak a korábban még ellenük harcoló szovjet őrnaggyal, akihez lehetett fordulni a román hatalommal szemben.

Miután Észak-Erdélybe visszatérhetett a román közigazgatás, máris megkezdődött a megyék szintjén sem teljes mértékben koordinált vezetőréteg lecserélése, ami Csík megyei és szépvízi szinten egyaránt lezajlott. Így lett megyefőnök a kipróbált kommu-

nista Oláh Péter, és így került Szépvíz élére a Várteréz Bogdánt váltó Nagy Miklós. Ekkor még helyben az MNSZ-nek is volt szava az adminisztráció összetételének kialakításában.

A román hatalom kiterjesztése szempontjából van jelentősége a szépvíziekkal szembeni 1946. márciusi karhatalmi fellépésnek is. Sokatmondó, hogy a helyi MNSZ, a kommunista párt vagy a helyi közigazgatás tudta nélkül szállta meg a csendőrség Szépvízet – az állam mély struktúrái még velük szemben is bizalmatlanok voltak. A bántalmazástól sem visszariadó csendőrök a beszámoló szerint azt is megengedték maguknak, hogy megalázzák a szépvízieket – egyáltalán nem jogokkal bíró állampolgárokként kezelték őket, hanem ellenséges elemekként léptek fel velük szemben. Az intézkedés során megszerzett katonai eredetű reflektorokat, rádiókat, fényképezőgépeket és sportfelszereléseket értelemszerűen azért gyűjtötték be, hogy bármilyen szervezkedésnek időben elejét vegyék. A kiszolgáltatottság érzése természetesen hozzájárult a lakosság demoralizálásához. Mindenesetre az az MNSZ-szel szembeni bizalomra enged következtetni, hogy beadvánnyal tiltakoztak a fellépés ellen.

Az időszak legnagyobb kihívását kétségkívül az 1946-os éhínség jelentette, amelyben szerepet játszott az is, hogy a szovjet–román fegyverszünet feltételeinek teljesítésére törekedve a hatóságok a háborús események pusztításai és az újjáépítés terhei mellett további erőforrásokat vontak el a helyi lakosságtól. Az állatrekvirálásokat ugyan 1945 októberétől beszüntették, de korlátozták a cserekereskedelmet és tiltották egyes termények kivitelét a megyéből, illetve prémiumokkal ösztönözték a beszolgáltatásokat. A tehetetlen és folyamatosan szabotázsvádakkal illetett vármegyei és helyi hatóságok kellemetlen helyzetbe kerültek, de megpróbáltak egyensúlyozni az egyre növekvő népharag és a mind fokozódó felettesi frusztráció és fenyegetések között. Kijelenthető ugyanakkor, hogy annak ellenére, hogy a helyiek bizalmatlanok voltak a hatóságokkal szemben és igyekeztek kijátszani a rendelkezéseket, vonakodva bár, de mégis hozzájárultak a fegyverszüneti feltételek teljesítéséhez. Ahol tehették, kivonták magukat a beszolgáltatások alól, de amikor nem volt kibújasra

mód, hozzájárultak a Román Királyság terheinek csökkentéséhez a Szovjetunió számára.

Az 1946. évi aszály azonban katasztrófát eredményezett, és a folyamatos válságok során tartalékok nélkül maradt lakosság nagyon megszenvedte az azt követő éhínséget. Egy ilyen válságban értelemszerűen az államra hagyatkozik a szerencsétlenül járt polgár, amennyiben van állam, amelyre hagyatkozni tud. Mint láttuk, a román állam csak részben volt ilyen, bár ennek nem feltétlenül etnikai diszkrimináció állt a háttérben – hiszen a moldvai románok is legalább ugyanennyire megszenvedték az aszály következményeit. A Biharba irányuló időszaki migráció megoldást jelentett az akut helyzetre, a székelyek nem vártak a román államra, hanem maguk kerestek megoldást a szorult helyzetben.

A vizsgált átmeneti évek alatt válság követett válságot, a magyar lakosság pedig évről évre távolabb került a „kicsi magyar világtól”. Egy idő után kénytelenek voltak beletörődni abba, hogy egy újabb román világ idejét élik, és ez nem lesz belátható időn belül másként. A leginkább veszedelmes napok idején a szovjetek és a Kurkó Gyárfás vezette MNSZ látta el a védelmező szerepét. A román állam az erdélyi magyar baloldali elit támogatásával pedig első körben leszámolt a korábbi időszakban előjáró szerepbe kerültekkel, vagy legalábbis háttérbe szorította őket, miközben az adminisztráció még a Romániához újonnan visszatért területek betagozásával bajlódott. Második körben a kommunisták tértnyeréséből következő módon a hangsúlyok áttevődtek a „reakció” és a „kizsákmányolók” elleni propagandára, amit rövidesen a tényleges jog- és tulajdonmegfosztásokkal járó fellépések sorozata követett a gazdasági alapon kijelölt „osztályellenségekkel” szemben.